

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»**

Педагогічний факультет

**ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ
кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика**

№ 29

Івано-Франківськ

2018

УДК 37.0(477.86)
ББК 74.58 (4 Укр)

*Друкується відповідно до рішення
кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
(протокол № 7 від 31 січня 2013 р.)*

Інформаційний бюлетень кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика. – Івано-Франківськ, 2018. - № 29. – 46 с.

Матеріали випуску включають публікації студентів, магістрантів, аспірантів і викладачів кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», педагогічного коледжу та медичного національного університету м. Івано-Франківська з актуальних питань теорії та практики навчання і виховання у різних типах навчальних закладів.

Редколегія випуску:

Голова редколегії:

Завгородня Т.К., доктор педагогічних наук, професор.

Члени редколегії:

відповідальний редактор Стражнікова І.В. - доктор педагогічних наук, професор

Єгорова І.В. - кандидат педагогічних наук, доцент

Прокопів Л.М. - кандидат педагогічних наук, доцент

Лілія Барган

*(студентка другого освітнього рівня I курсу,
спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
педагогічний факультет)*

Т.К.Завгородня

(Наук.керівн. – доктор пед.наук, професор)

Імідж як складова педагогічної майстерності викладача

Професія педагога – особлива. Викладачі – це ті люди, які завжди на очах у суспільстві, поряд з ними знаходяться студенти, колеги. Часто педагог втрачає авторитет серед студентів, бо нецікавий їм як особистість. А без інтересу до особистості викладача немає інтересу до дисципліни, яку він викладає. Саме студенти дають енергію життя викладачу, а викладач дарує відкриття «нових горизонтів». Тому образ педагога має надихати. Як би не був професійно підготовлений викладач, він просто зобов'язаний постійно вдосконалювати свої особистісні якості, створюючи, таким чином, власний імідж.

Імідж педагога є проекцією його особистості, складовою його педагогічної майстерності і характеризується наявністю власного стилю та сумою індивідуальних характеристик, що роблять його неповторним. Особистість має свої позиції, своє яскраво виражене ставлення до життя, світобачення, до якого вона прийшла на основі великої свідомої роботи.

Імідж (від лат. *imitari*, що означає імітувати, а у перекладі з англ. *image* – образ, вираз) – образ, який складається не тільки із зовнішнього вигляду (одяг, прикраси, зачіска, макіяж), але і з поведінки, ходи, вміння говорити, рухатися. Все це створює образ людини. Тому «іміджбілдинг» (побудова образу) – обов'язок кожної людини, яка себе поважає, а тим більше – викладача [3, с. 88].

В педагогіці поняття іміджу визначається як поєднання зовнішніх та внутрішніх складових особистості. Ці характеристики зумовили появу таких типів іміджів: самоімідж – сприймання особистістю себе; імідж, який сприймається іншими; бажаний імідж. Останній поділяється на особистісний або індивідуальний та професійний, що буває позитивним і негативним.

Педагогічний імідж починається формуватися при навчанні студентів у педагогічних університетах, де закладаються перші паростки майбутнього педагога, але формування викладача та його іміджу в більшому ступені відбувається у системі післядипломної педагогічної освіти, де він розкриває усі свої здібності шляхом постійного удосконалення свого педагогічного досвіду.

Таким чином, актуальним та доцільним є необхідність перетворення існуючої системи розвитку педагогічної майстерності на більш досконалий рівень по створенню механізму формування стійкого цілісного образу педагога

(педагогічного іміджу), який забезпечить оптимальні умови для навчання та виховання учнів.

Н. В. Гузій пропонує розглядати поняття «педагогічного іміджу» як полісемантичну категорію, що характеризує стиль професійно-педагогічної діяльності, манеру спілкування, уміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної виразності. Суспільство висуває вимоги до професійного іміджу педагога, впливає на його зміст. Але із покоління в покоління незмінними залишаються такі якості ідеального педагога, як любов до дітей, учнів, студентів; високий професіоналізм, доброзичливість, щирість, вміння спілкуватися [2, с. 85].

Імідж, в будь-якому разі, – результат свідомої роботи. Особливо він стосується ситуації, де він є частиною професійного успіху. Професія педагога потребує створення іміджу і через потреби ринкової економіки. Вже не достатньо бути просто професіоналом. Особистий імідж педагога є важливим доповненням або необхідною умовою його ефективної діяльності.

Позитивний імідж, в першу чергу, залежить від внутрішньої сутності людини: системи цінностей, переконань, позицій, що виявляються й у зовнішньому вигляді. Такій особистості притаманні власна гідність, самоповага, відповідальність за себе і майбутнє, висока професійна самооцінка, потреба в самореалізації, гнучкість у пошуку творчих альтернатив у процесі навчання.

Саме тому, формувати свій імідж педагогу необхідно значно прискіпливіше, ніж спеціалістам інших професій тому, що саме педагоги формують імідж своїх студентів, та являються їх взірцями, бо він для них – еталонна модель. М.А.Добролюбов писав: «Педагогами повинні бути кращі люди суспільства» [1, с. 136]. Кожен педагог повинен бути яскравою особистістю, бо він повинен зацікавлювати студентів, розвивати інтерес до свого предмету.

Образ ідеального педагога змальовано й у творах В. О. Сухомлинського, який узагальнив усі вимоги до цілісної моделі особистості та сформулював сто порад учителю школи. Він розкрив поняття «хороший педагог» як людину, яка любить студентів та відчуває радість від спілкування з ними, уміє товаришувати та вірить, що кожна людина здатна стати хорошою. Особливу увагу він звертав на внутрішню культуру та етику поведінки і спілкування педагога [4, с. 224].

На мою думку, імідж є базовою складовою педагогічної майстерності викладача, адже, багаторічні спостереження за педагогічною діяльністю педагогів-майстрів засвідчують, що бути майстерним педагогом ще недостатньо: важливо, щоб про рівень педагогічної майстерності вчителя

склалося адекватне враження і в інших суб'єктів педагогічного процесу. Оскільки чим більшою є ця відповідність, тим легше йому спілкуватися з іншими учасниками педагогічної взаємодії й тем менше сил йому буде потрібно, щоб знайти з ними спільну мову. Адже ефект особистісної чарівності відіграє чи не найважливішу роль у роботі вчителя і виступає чи не єдиним аргументом при розв'язанні проблемних ситуацій, наприклад.

Із цим фактом пов'язується необхідність формування у вчителя професійного самовідчуття себе як головного засобу педагогічної діяльності, педагогічного інструменту. Це самовідчуття у педагогічній діяльності подається як знак, меседж, що може бути прочитаним іншими.

Список використаних джерел

1. Добролюбов Н.А.. Чтобы в воспитании господствовала разумность. *Избранные педагогические высказывания*. М.,1936. 136с.
2. Зінченко В. Імідж учителя, або психологія одягу. *Відкритий урок: Розробки. Технології. Досвід*. 2008. № 4. С. 85–86.
3. Кайдалова Л.Г., Щокіна Н.Б., Вахрушев Т.Ю. Педагогічна майстерність викладача: *навч. посіб.* Харків: НФаУ, 2009. 88с.
4. Перелыгина Е. Б. Психология имиджа: *учеб. пособ. для студ.* М.: Аспект Пресс, 2002. 224 с.

Іванна Смик

*(студентка другого освітнього рівня I курсу,
спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
педагогічний факультет)*

І.В.Стражнікова

(Наук. керівн. – доктор пед.наук, професор)

Комунікативні якості мовлення майбутнього викладача ВЗО у науково-педагогічній літературі

Індивідуальна мовна культура – це своєрідна візитна картка особи незалежно від її віку, фаху, посади. Навряд чи матиме належний авторитет і вплив той, хто не вміє правильно висловити свою думку, хто не користується виражальними мовними засобами, неспроможний дібрати лексичні вирази відповідно до конкретної ситуації.

Правильно й чисто говорити своєю мовою може кожний, аби тільки було бажання. Це не є перевагою вчених-лінгвістів, письменників або вчителів-мовників, це – не тільки ознака, а й обов'язок кожної культурної людини. Культурними в нас мусять бути всі, незалежно від того, працює людина розумом чи фізично [1, с. 15].

Культура мовлення є сумарною оцінкою якості мови чи оцінкою окремих її рівнів та аспектів. «Під культурою мови розуміється чітко виражена тенденція до розвитку в літературній мові якостей, які вимагаються її

спеціальною функцією». Такі якості називають *комунікативними якостями мови, інколи критеріями, критеріями удосконалення мови, комунікативними ознаками, основними вимогами до мовлення*. Комунікативні якості мови – це реальні властивості її змістової і формальної сторони. Саме система цих властивостей визначає ступінь комунікативної досконалості мови.

Комунікативні якості мовлення – такі якості, що допомагають організувати, спілкування і роблять його ефективним. Термін «комунікативні якості мовлення» був запропонований порівняно недавно, в 60-х рр. ХХ століття, вченим-лінгвістом Б. Головіним, який уперше об'єднав ці якості мовлення в систему, що охоплює співвідношення «мовлення і діяльність», «мовлення і мова», «мовлення і мислення», «мовлення і свідомості». За цими співвідношеннями виділяють правильність, чистоту, точність, багатство, логічність, доречність, доступність і виразність як основні досягнення мовлення [4].

Також аналізом комунікативних якостей мовлення займалися такі мовознавці: В. Антоненко-Давидович, Р. Будагов, Л. Булаховський, С. Гурвич, П. Одарченко, М. Пилинський, О. Пономарів, О. Синявський, І. Чередниченко та інші.

Як правило, гарне мовлення свідчить про високий рівень культури мовця і тому робить спілкування більш ефективним. Мовлення майбутнього викладача ВЗО – це відображення не тільки рівня його особистої культури, але і рівня культури всіх освітніх закладів.

У мові є поняття норми, тобто необхідні знання про те, як треба вимовляти або вживати слова, як з'єднувати їх у словосполучення і речення. Для людини, професія якої пов'язана з педагогічною діяльністю, володіти «нормальним» мовленням недостатньо: необхідна мовленнєва майстерність, тобто інший рівень її якості.

Ми зважаємо на те, що мовлення великої кількості викладачів відповідне основним вимогам і нормам.

Можна виділити таку впливову ефективну якість мовлення, як доречність. Адже мова може бути ефективною лише тоді, коли вона доречна. Доречною називається мова, котра відповідна всім параметрам комунікативної ситуації. Розрізняють два основних види доречності: змістовна доречність і стилістична. Легше за все зрозуміти, що доречно, або недоречно в конкретній ситуації, у змістовному плані, відповідно до мети висловлювання.

Отже, доречність – це ознака культури мовлення, яка організує його точність, логічність, виразність, чистоту, вимагає такого добору мовних засобів, що відповідні змістові і характерові повідомлення. Проте для доречності у мовленні самих мовних засобів недостатньо – доречність ураховує ситуацію,

склад слухачів, естетичні завдання. Р. Будагов зауважує: «Наївно думати, що образне відтворення думки менш точне, ніж необразне. Уся річ у тому, що і як передається вченим або письменником, якої вартості, якого масштабу та чи інша думка формулюється» [3, с. 247].

Другою власне комунікативною якістю мовлення, тісно зв'язаною з комунікативною ситуацією, є доступність. Доступність передбачає таку побудову мовлення, при якій рівень складності мови і в термінологічному і в змістовому, і в структурному розумінні відповідні інтелектуальному рівню адресата. Необхідно відмітити, що більшість викладачів орієнтуються на різний рівень усвідомленості студентами з тієї чи іншої проблеми. Зокрема, вживання запозичених слів у мовленні викладачів загалом виправдане в науковому стилі мовлення, проте в професійному мовленні воно є не оправданим, оскільки утруднює спілкування, наприклад: «мене *лімітує* час» (обмежує); «не форсуй цієї розмови» (треба не *прискорюй*). Також не треба надуживати іншомовними словами, що мають відповідники в рідній мові, зокрема: *домінувати* (переважати, панувати); *форсувати* (прискорювати); *базувати* (ґрунтувати, опановувати); *ігнорувати* (зневажати, не брати до уваги, не помічати); *гарантувати* (забезпечити).

Наступний фактор – чистота мовлення, яка тісно пов'язана з правильністю і нормативністю: якщо у мовленні немає порушень лексичних, стилістичних, орфоепічних та інших норм, воно вважається чистим. Критерій чистоти мовлення стосується вживання літературного чи не літературного слова, його наголошення або будови речення. У літературній мові неприпустимі діалектні, розмовно-побутові, жаргонові слова чи без потреби або перекручено вжиті іншомовні слова, їх уведення до мовлення робить його нечистим.

Втрата контролю над власним мовленням може призвести до появи слів-паразитів: *так сказати, так би мовити, значить, ну, як це, розумієш, знаєш*. Ці слова не тільки нічого не виражають, а й можуть беззмістовністю спотворити смисл фрази («Він так би мовити, хороша людина». «Хай, значить, скаже»). За словом повинна стояти думка – якщо мислиш добре, то й говоритимеш добре.

Чистота мовлення – це його естетичність, а краса ніколи не втомлює, не набридає, зокрема тому, що вона змінюється відповідно до потреб спілкування. Отже, чистота мовлення є показником не тільки мовленнєвої і загальної культури викладача, але і відчуття мови і відчуття міри.

Точність мовлення – це необхідна умова його адекватного і повного розуміння. Точною називають мову, якщо значення слів і словосполучень, вжитих в ній, повністю співвідносяться із смисловою і предметною сторонами

мовлення. Прагнучи до точності мовлення, викладач турбується про те, щоб його не зрозуміли неправильно.

Точним можна назвати таке мовлення, коли вжиті слова повністю відповідні їх мовним значенням – значенням, що усталились у мові в певний період її розвитку. «Точність мовлення, – зауважує Б. Головін, – залежить не лише від вибору слів, а й від уміння або невміння автора строго зіставити слово і предмет, слово і дію, слово і поняття» [4, с. 51]. Точність зумовлюється, по-перше, знанням об'єктивної дійсності, спостережливістю мовця, по-друге, його умінням співвіднести свої знання мови з цією спостереженою дійсністю. Це співвідношення буде тим точнішим, чим глибше і всебічніше пізнаватиметься світ і чим повніше засвоюватимуться ресурси мови, надбані попередніми поколіннями людей. Точність має два значення: по-перше, це вживання у мовленні слів і словосполучень, звичних для людей, які володіють нормами літературної мови, а, по-друге, це оформлення і вираження думки адекватно предметові або явищу дійсності, тобто несуперечність реального предмета і його назви. Це означає, що майбутній викладач повинен постійно прагнути до пізнання і реального світу, і законів, норм мови.

Водночас, точність, як комунікативна якість, дуже тісно пов'язана з іншими якостями мовлення і особливо з логічністю.

Логічним називається мовлення, яке не суперечить законам логіки, законам мислення. Логічність ґрунтується на чіткій семантичній організації висловлень і на послідовності викладу. Недотримання цих умов причиняє логічну неправильність повідомлення, що доволі часто засвідчується і усному мовленні.

Логічність як ознака культури мовлення формується на рівні «мислення – мова — мовлення» і залежить від ступеня володіння прийомами розумової діяльності, знання законів логіки і ґрунтується на знаннях об'єктивної реальної дійсності, тобто перебуває в тісному зв'язку з точністю. А звідси висновок: погане мовлення є передусім свідченням поганого мислення і лише потім поганих знань мови. Отже, щоб навчитися добре висловлювати думки, треба навчитися мислити. Адже істина – це «правильна думка, ідея, правильне відображення об'єктивної дійсності в свідомості людини», а «пізнання істини – це процес адекватного відображення в думці, ідеї, свідомості людини властивостей, якостей, станів, закономірностей явищ, предметів і процесів матеріального світу» [2, с. 48].

Отже, поки сучасний викладач не усвідомить, що потреба культури к мовлення є для нього органічною, поки не сприйматиме її як естетичну норму, він не зможе навчити студентів доброго мовлення.

Жодна з розглянутих вище якостей не є самодостатньою в досягненні культури мовлення. Правильність вимови чи уживання форм і будови речень лежить в основі всіх комунікативних якостей мовлення: чистоти, точності, логічності, дохідливості. Довершеним мовлення визначається в тому разі, коли воно відповідне всім якостям культури мовлення.

Список використаних джерел

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. К., 1997. 252 с.
2. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови. *Навчальний посібник*. Львів: Світ, 2003. 432 с.
3. Будагов Р. А. Человек и его язык. Изд. 2-е, расш. М., 1976. 428 с.
4. Головин Б. Н. Основы культуры речи. М.: Высш. школа, 1980. 336 с.

Оксана Сидорук,

Василь Карабінович

*(викладачі Івано-Франківського коледжу
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»)*

Особливості формування правової культури студентів педагогічного коледжу

Правова культура є важливим елементом загальної культури особистості. Вона фіксує розвиток в особистості певних правових феноменів, показує значення роль правових ідеалів та цінностей у суспільстві, напрацювань держави у сфері правових свобод людини. Однак реалії сьогодення передбачають вивчення основ правознавства у коледжах як вибіркової дисципліни. Саме тому у контексті розвитку правової держави питання формування правової культури студентства актуалізуються.

На сьогодні проблеми правової культури вивчають Т.Білова, О.Вихров, В.Загрева, Н.Ткачова та ін. З точки зору педагогіки правову культуру аналізують В. Безбородий, М. Городиський, М. Подберезський, В. Савіщенко, О. Саламаткіна, М. Щербань, Н. Яковлева та ін.

Однак питання формування правової культури студентів коледжу вивчені недостатньо.

Мета **статті** полягає аналізі особливостей формування правової культури студентів коледжу.

У науковій літературі є чимало тлумачень «правова культура». А це переконує нас про неоднозначність розуміння даного терміну.

Найбільш поширеним є визначення правової культури як різновиду загальної культури. На думку М. Леськова та В. Леськова вона передбачає: певний рівень правового мислення й чуттєвого сприйняття правової дійсності; стан процесів правотворчості та реалізації норм права; специфічні способи правової діяльності; г) ціннісні надбання матеріальних благ, створених людьми

[3, с. 13]. Є. Назаренко вивчає правову культуру у контексті виховних принципів, зокрема гуманізму і демократизму [5].

Сучасна наука розмежовує правову культуру на правову культуру суспільства та правову культуру особистості як вужче поняття.

Я. Гриньова визначає правову культуру як професійну. Перша становить систему цінностей, яких досягнуло людство у сфері права та які належать до правової реальності правового суспільства [1].

Культура суспільства опосередковує всі основні сфери правого життя суспільства: законодавство, правотворчість, право реалізацію, права та свободи громадян, механізм держави, принципи й методи його діяльності, правосвідомість – і тому є важливим критерієм якісного правового життя суспільства. Правову культуру у вузькому значенні слід розуміти як культуру окремої особи, що «включає в себе визначений рівень правосвідомості, якісне оволодіння вміннями і навичками правомірної поведінки» [5, с. 100].

За визначенням науковця, правова культура особистості – це знання й розуміння права, а також діяльність відповідно до нього. Вона виявляється в обсязі й глибині теоретичних знань права, навичках і вмінні грамотно вирішувати завдання на практиці.

Проте, представники практично всіх спеціальностей у своїй професійній діяльності безпосередньо стикаються з правовими нормами (при прийнятті на роботу, виконанні своєї трудової функції, звільненні з роботи, тощо). Тобто для того, щоб належним чином виконувати свої професійні обов'язки відповідно до норм права, потрібно знати ці норми, залежно від кваліфікації, спеціальності, фахової підготовки та сфери діяльності. Безперечно, правовій культурі викладачів притаманний більш високий рівень розуміння і знання правових явищ у відповідних сферах професійної діяльності. Разом із тим кожна професія має свою специфіку, що зумовлює особливості правової культури студента педагогічного коледжу – це «відносно стійке структурне поєднання розумово-вольових і морально-психологічних інтегрованих між собою складників, які злагоджено й гармонійно взаємодіючи проявляються у світоглядно-освітній, професійно-педагогічній діяльності і в приватному житті» [6, с. 16].

О. Скакун компонентами правової культури студентства виділяє такі складові:

– культуру правосвідомості, що передбачає певний рівень правої свідомості;

– культуру правової поведінки – правову активність громадян, яка виражається в правомірній поведінці;

- культуру юридичної практики – ефективну діяльність законодавчих, судових, правозахисних, правоохоронних органів [6, с. 16].

Дещо ширше розуміє правову культуру А. Мальков структурними елементами вважає рівень правосвідомості й правової активності суспільства, ступінь розвитку правових норм, ступінь розвитку юридичної діяльності (культура правотворчих, правозахисних, правоохоронних органів [6, с. 177].

Серед педагогічних умов формування правової культури студентів коледжу передбачено:

- розуміння мети формування правової культури;
- правильне використання і розуміння змісту правової культури;
- створення сучасного освітнього середовища, яке відображає певні особливості характеристики правової культури;
- проведення діагностики формування правової культури.

Саме тому важливим аспектом формування правової культури студента педагогічного коледжу є активне професійно та юридично спрямоване навчання. Вкрай складно визначити чи є соціально спрямованими поведінка та активність особистості як складові правової культури студента. Саме тому важливо діагностувати її рівень, який передбачає:

усвідомлення студентами коледжу необхідності правової культури та уміння її використати у навчальному процесі.

- позитивне ставлення до цінностей (правових та моральних) держави;
- формування ціннісних поглядів та переконань студентів;
- уміння самостійно використовувати правову культуру у практиці.

Засвоєння правової інформації як складової правової культури має для студента коледжу особистісний зміст, адже дає можливість не лише розбиратися у правовій інформації, а й використати її.

Безумовно, формування правової культури у студентів коледжі – питання складне, багатоаспектне, воно здійснюється як і у навчально-виховному процесі, так і під час самоосвіти особистості.

Структурними компонентами формування правової культури майбутнього фахівця визначаємо особистісно-ціннісний, когнітивний (інтелектуальний), діяльнісно-регулятивний (поведінковий).

Особистісно-ціннісний компонент передбачає введення студентів у світ соціальних, моральних і правових цінностей; передбачає сформованість гуманістичних життєвих установок на основі знань законів і норм ділової етики, сформовану потребу у самовдосконаленні та морально-ціннісній мотивації в процесі засвоєння правових знань; визначає ступінь сформованості

ставлення до закону як до цінності, яка в умовах демократичного суспільства знаходиться поза конкуренцією.

Когнітивний компонент правової культури містить правові знання, які б сприяли успішній життєдіяльності в нових соціально-економічних умовах, забезпечує основу для формування сучасного правового мислення. Системність визначеного компонента забезпечується знаннями про сутність, ознаки, принципи, функції, джерела права, зв'язок права та держави, поняття й види правовідносин, систему законодавства, законодавчого процесу, класифікацію нормативно-правових актів, юридичну відповідальність та її види, джерела достовірної інформації в різних сферах суспільно-правової діяльності тощо. Разом із тим когнітивний компонент – це не тільки сума знань, елементарне володіння запасом інформації, а й розуміння того, що вимагає закон, здатність бачити зв'язок цих вимог із процесами, які відбуваються в суспільстві та державі; усвідомлення місця права в ієрархії цінностей суспільства.

Діяльнісно-регулятивний (поведінковий) компонент правової культури передбачає навички й уміння адекватно застосовувати норми закону в реальних життєвих ситуаціях; у професійній діяльності; вироблення навичок із дотримання правових норм; обрання правильної лінії поведінки в конкретній ситуації, вміння й навички обстоювати свої законні права та інтереси, а також інтереси інших осіб.

У технологічному плані формування правової культури студента педагогічного коледжу передбачає 3-етапний процес: ціннісно-орієнтаційний; змістовно-моделюючий; рефлексивно-творчий.

Виходячи з концепцій індивідуально-орієнтованого й індивідуально-розвиваючого навчання, дані умови забезпечують педагогічні та організаційно-педагогічні впливи на особистість, що навчаються й потім направляються через творче суб'єкт-суб'єктна взаємодія до самоорганізації соціально, що професійно й духовно розбудовує особистість діяльності. У зв'язку із цим, планування педагогічних умов формування правової культури педагога підтримує, по-перше, – активність і змістовність взаємодії педагога й студентів, по-друге, – стимулювання, обмін і взаємодоповнення їх соціально й професійно спрямованих ініціатив і, по-третє, – надання допомоги педагога по конкретних напрямках розвитку правової культури.

На основі компонентності нами визначено складові формування правової культури студентів коледжу:

- розуміння і знання законів суспільства,
- діяльність студентства відповідно до правових установок та переконань,
- юридична активність.

Розуміння потреби знання законів та підзаконних актів.

Особливе місце в системі правової культури належить правовому вихованню, яке здійснюється не лише в рамках навчально-виховного процесу, а й, державними і громадськими асоціаціями

Важливе місце у формуванні правової культури студента коледжу належить правовій освіті, яка передбачає комплексний підхід до виховання, навчання, інформаційного простору

Правова освіта має на меті формування високого рівня правової культури.

В Івано-Франківському коледжі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» адміністрація та викладачі коледжу працюють над формуванням правової культури студентства. У коледжі здійснюється робота, спрямована на формування у студентів правової свідомості та правової культури, засвоєння загальнолюдських та національних цінностей.

Першочергове завдання – це здійснення індивідуального підходу, використання активних форм та методів навчання, семінарських і практичних занять, дискусій, моделювання практичних ситуацій тощо.

Вивчення навчальних дисциплін як гуманітарного так і правничого напрямку спрямоване на формування та поглиблення знань студентів про принципи взаємодії людини та держави, людини та суспільства, на надбання практичних навичок роботи з нормативними документами, застосування отриманих знань в реальному житті.

Опанування навчального матеріалу фахових дисциплін передбачає:

по-перше, засвоєння спеціальної фахової термінології, володіння професійним юридичним мовленням;

по-друге, формування правових компетентностей, які базуються на умінні студентів доводити власну позицію;

по-третє, вироблення елементарних навичок дослідницької діяльності, вкрай важливих для майбутнього самовдосконалення та подальшого навчання.

Особливу увагу у коледжі приділяють науково-пошуковій роботі як ефективній формі організації позааудиторної діяльності студентів: зокрема, організації гурткової роботи, проведенню масових предметних заходів, круглих столів, зустрічей, дебатів, тижнів циклової комісії, фахового конкурсу «Ерудити правознавства тощо».

Неабияку допомогу у правоосвітніх та правовиховних процесах надає бібліотека з електронним забезпеченням курсів, доступом до мережі Інтернет.

Для покращення правової культури викладачів і студентів проводяться різноманітні форми позааудиторної роботи, підіймаються і обговорюються правові проблеми: «Проблеми нелегальної міграції в Україні та світі», - «Чи

готова Європа до гостей (проблема біженців)?», «Вища освіта в Україні: перспективи та новації», «Правова культура українського студентства» «Формування конституційного процесу зарубіжних країн, їх досвід для України» та ін.

Викладачі та студенти активно беруть участь у конференціях, виступають з доповідями на гуртках циклової комісії, відкритих виховних заходах, беруть участь у заходах тижня юридичного Інституту тощо

Забезпечення якості змісту підготовки фахівців, освітньої діяльності вимагає визначення показників рівня знань студентів, здійснення їх аналізу з метою подальшого коригування і вдосконалення навчального процесу відповідно до стандартів освіти. Аналіз успішності студентів проводиться з використанням даних не тільки поточного й рубіжного, а й підсумкового контролю.

Отже, правова культура особистості є хоч і внутрішньо структурованою, але нерозривною цілісністю. Це підсистема загальної культури, яка відображає достатній рівень знань про державу й право, правову організацію суспільства та правове забезпечення діяльності професійної сфери, стійкі переконання щодо цінності права та необхідності його всебічного дотримання в усіх сферах життєдіяльності, зокрема й у фаховій, і виявляється в уміннях діяти правомірно та в здатності до самовдосконалення й суспільно-професійної активності в межах правового поля. Це не лише правова оцінка, погляди, переконання, а й правова компетентність, що передбачає суспільну цінність права, дотримання норм і правил життя у суспільстві, попередження правопорушень.

Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективним напрямом є розробка методики формування правової культури студентів коледжу.

Список використаних джерел

1. Гриньова Я. Правова культура фахівця – важливий чинник успішної професійної діяльності. URL.:https://C:/Users/Asus/Downloads/znpkhnpu_zntndr_2013_40_7.pdf
2. Дьоміна О. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства : дис.... канд. юрид. наук : 12.00. Київ, 2007. 217 с.
3. Леськова М., Леськов В. Розбудова державності: проблеми правової культури. *Рідна школа*. 2007. № 10. С. 13-16
4. Мальков А. Теория государства и права: учеб. пособие. Харьков: Юрист, 2007. 300 с.
5. Назаренко Г. Теория государства и права. Киев, 2009. 119 с.
6. Скакун О. Теория государства и права. Харків, 2015. 704 с.

Юлія Свердел

*(студентка I курсу, лікувальна справа, медичний факультет
Івано-Франківський національний медичний університет)*

Ю.С. Чопик

(Наук.керівн. – канд. пед. наук, старший викладач)

Психологічні чинники та інші аспекти в процесі навчання в медичному закладі

«Гарний лікар повинен бути філософом...»

Гален, грецький лікар, філософ

«Ми вміємо сказати: так каже Цицерон, така манера Платона; це слова самого Арістотеля. Але самі ми що говоримо? Як міркуємо? Як чинимо? Адже просто ляпнути язиком зуміє й папуга!.. Ми збираємо думки та знання інших і цим і обмежуємося замість того, щоб зробити їх своїм надбанням... Отже, нехай наставник примусить учня все дослідити і нехай нічого не вбиває йому в голову за допомогою простого авторитету й без усякої підстави. Нехай йому висловлять різні судження, а учень сам вибере, якщо зможе; а якщо не зможе, то залишиться в сумніві. Істина і розум спільні для всіх і ніяк не належать більше тому, хто їх висловив раніше, ніж тому, хто їх висловив потім: певна думка однаково належить Платонові і мені, бо ми з ним однаково розуміємо й бачимо» [5].

Ми цілеспрямовано почали нашу розповідь з цитування ідеї Мішеля Монтеня, просвітителя епохи Відродження, стосовно освітянства, підкресливши тим самим спадкоємність простої істини про те, що у всі часи - суть та практична мета освіти є народження креативної особистості, здатної мислити і сумніватися, удосконалюватися та приймати правильні рішення. Звертаючи увагу на те, що вищенаведене в рівній мірі стосується навчання фахівців будь-якої професійної діяльності, кожна з яких відрізняється своїми ознаками, все-таки зазначимо, що виховання майбутніх лікарів, маючи на увазі перш за все тих, хто зробив усвідомлений вибір справи свого життя, ставить цю професію трохи осторонь від інших. Люди, у переважній своїй кількості, свідомо цінують своє життя більше за все, тому довіряючи його комусь іншому, мають повне право сподіватися на одержання взамін не тільки елементарного людського співчуття, а й дієвої та кваліфікованої допомоги. Це є велика відповідальність! Усвідомленням цього факту, в деякій мірі, традиційно служить надання лікарями «Клятви Гіпократта», як символічної обітниці служіння своїй справі враховуючи багатовікові досвіди світової медицини. На кожного, хто обрав для себе нелегке служіння охороні здоров'я людини, чекає свій особистий шлях надбання професії, подолання труднощів та досягнення власних висот професіоналізму.

Крім звичайних для обивателя життєвих ситуацій та проблем на студента-медика, що навчається, у майбутньому чекає не примарна, а справжня відповідальність за збереження здоров'я свого пацієнта, як похідної якості його подальшого життя, тому усвідомлення своєї ролі в цьому постійному процесі для нормальної психічно здорової людини, яким апріорі повинен бути лікар, є певним емоційним тягарем. На всіх, хто працює та вчиться, хто відчуває себе і є активним учасником життєвого процесу, ззовні впливають безумовні некеровані особисто ним різноманітні додаткові психофізичні фактори, здатних вивести будь кого із зони комфорту, тому вміння пройти свій життєвий шлях з мінімальними емоційними та фізичними втратами є велике мистецтво, хоча для переважної більшості це виглядає досить-таки фантастичним! Тому, досить часто виникає проблема емоційного перенавантаження тобто напруження і перенапруження фізіологічних систем організму під впливом емоційних чинників (стрес) і, як наслідок, неможливість адекватно відповісти на запропоновані виклики. Життя без стресу неможливе однак зменшити його вантаж та навчитися протистояти йому – можливо [7]. На даний час існує безліч наукового, художнього, документального, публіцистичного та іншого інформаційного матеріалу, який присвячений з'ясуванню та дослідженню виникнення стресогенних чинників, методик боротьби для подолання їх наслідків так і попередження їх дії, що є першочерговою задачею для сучасної української молоді що навчається і працює. Для сьогоденної України 2000-х років в умовах історичного перехідного етапу від фактично колоніальної до незалежної форми існування держави дана проблема актуальна як ніколи.

В процесі фізичної та розумової діяльності на мозок людини безперервно діють різноманітні за кількістю і якістю подразники з навколишнього і внутрішнього середовищ. Виникнення несподіваної та напруженої ситуації призводить до порушення рівноваги між організмом і навколишнім оточенням. Наступає неспецифічна реакція організму у відповідь на цю ситуацію – стрес, як одним з найбільш поширених в наші дні видів афектів. Афекти являють собою протилежність спокоєві духу, перепони нормальному плині представлень. Таким чином, афект позбавляє людини спокійної розважливості мислення і волі. Звичайно приводами афектів служать сильні і раптові враження, під впливом яких потрясається і раптово змінюється щиросердечний стан людини. Враження ці досить різноманітні, як по роду, так і по ступені порушення, що ними виробляється в нашому внутрішньому світі. Афективні спалахи можуть виникати при сильних як негативних так і позитивних емоціях. У стані афекту людина звичайно втрачає над собою контроль, однак відповідальність особистості за дії в стані афекту зберігається [1]. Стреси є одним із таких проявів, результатом реакції організму на емоційні збудження,

які можуть приймати різного забарвлення і сили під впливом таких чинників як тютюн, алкоголь, наркотики, відсутність грошей на якісь потреби, несправедливістю до себе або думкою про таке, неможливістю досягнення якоїсь мети, невідповідністю бажань всупереч можливостям. Цей перелік можна продовжувати безкінечно.

Стрес – стан психічної напруги, що виникає в процесі діяльності в найбільш складних і важких умовах. Життя часом стає суворою і безжалісною школою для людини. Виникаючі на нашому шляху труднощів (від дрібної проблеми до трагічної ситуації) викликають у нас емоційні реакції негативного типу, що супроводжуються цілою гамою фізіологічних і психологічних зрушень. Існують різні наукові підходи до розуміння стресу. У перекладі з англійської стрес - це тиск, натиск, напруга. Медичні уявлення про стрес склалися на основі досліджень низки видатних вчених, які дослідним шляхом довели єдність психічної та соматичної складової в поведінці людини. Як відомо, одною з перших спроб була запропонована теорія стресу Г.Сельє, він розглядав стрес з біологічної точки зору.

За словами Г.Сельє, стрес є неспецифічна (загальна) реакція організму на вплив (фізичний або психологічний), що порушує його гомеостаз (рівновагу), а також відповідний стан нервової системи організму (або організму в цілому). Неспецифічна відповідь організму на пред'явлену вимогу допомагає йому пристосуватися до неї, впоратися з нею. Будь-яка несподіванка, яка порушує звичний плін життя, може бути причиною стресу. При цьому, не має значення, приємна чи неприємна ситуація, з якою ми зіткнулися. Має значення лише інтенсивність потреби в перебудові або в адаптації. Поряд зі специфічними відповідями організму на той чи інший вплив, є загальні реакції, пов'язані з активністю гормональної системи. Сельє показав, що в спеку і холод, в горі і радості, при травмі і сексі кора надниркових залоз виділяє певні гормони, які допомагають людині пристосовуватися до різких змін навколишнього середовища, чим би вони не були викликані. Він назвав це явище «адаптаційним синдромом» і з'ясував, що він протікає в три стадії, які розгортаються як єдиний процес. Це стадія тривоги, стадія резистентності (адаптації) і стадія виснаження. Якщо стрес протікає в рамках перших двох стадій - тоді все нормально, такий стрес навіть корисний для організму. Якщо ж захисних сил організму недостатньо, тоді настає третя стадія виснаження адаптаційних резервів, а це вже прямий шлях до хвороби [3]. Пізніше було введено поняття «психологічний стрес», який почали розглядати не тільки як реакцію, але і як процес, в якому вимоги середовища розглядаються особистістю, виходячи з її ресурсів і вірогідності розміщення вирішення ситуації, яка виникла, що визначає індивідуальні розбіжності в реакції на

стресову ситуацію. Психологічний або емоційний стрес - це комплексна реакція людини на особливості взаємодії між особистістю і навколишнім світом [5]. Будь-яка подія, факт або повідомлення може викликати стрес, тобто стати стресором. При цьому виступить та чи інша ситуація причиною стресу чи ні, залежить не тільки від самої ситуації, а й від особистості, її досвіду, очікувань, впевненості в собі і т.д. Особливо велике значення має, звичайно, оцінка загрози, очікування небезпечних наслідків, які містить в собі ситуація. Стрес не завжди є шкідливим, він - постійно існуюча складова повсякденного життя. Вимоги та постійні зміни, що породжують стрес, розкривають іноді нові можливості для адаптації в нових умовах існування та діяльності, що вимагає більшої чи меншої функціональної перебудови організму для відповідної адаптації. Загальновідомо, що організм в процесі стресового навантаження відповідає зростанням біохімічної, нервової, м'язової активності, що особливим чином впливає на поведінку в тій або іншій ситуації.

Стан надмірно сильної психологічної напруги, яка виникає у людини, коли її нервова система одержує емоційне перевантаження дезорганізує її діяльність, порушує нормальний перебіг поведінки, особливо якщо вони часті і тривалі, роблять негативний вплив не тільки на психологічний стан, але і на фізичне здоров'я людини. Вони являють собою головні «фактори ризику» при прояві і загостренні таких захворювань, як серцево-судинні і захворювання шлунково-кишкового тракту. До суб'єктивних причин належать: негативні батьківські «програми»; когнітивний дисонанс; неадекватні установки та переживання особистості; неможливість реалізації актуальних потреб; неправильні комунікації тощо. До об'єктивних причин виникнення стресу відносять: умови життя та роботи, взаємодія з іншими людьми, політичні та економічні фактори.

При навчанні у вищому навчальному закладі стресорами можуть бути багато чинників: необхідність засвоєння великого масиву нової інформації, публічні виступи, конференції, іспити, необхідність приймати невідкладні рішення, не зволікаючи відповідати на поставлені виклики та незвичні питання, перебування та життя в гуртожитку і багато чогось іншого, що не можливо було передбачити завчасно. Під екзаменаційним стресом зазвичай розуміють стан людини, що здає іспит, насправді цей процес займає досить тривалий час. У реальності екзаменаційний стрес починається з того моменту, коли студент усвідомлює, що найближчим часом йому неминуче доведеться здавати той чи інший іспит. У різних студентів зростання емоційної напруги відбувається в різні терміни до іспиту: від декількох тижнів до декількох днів, і з цього моменту починає наростати тривожне очікування іспиту, яке досягає максимуму вже в навчальній аудиторії, де відбувається здача. Тому

максимальні зміни в організмі студентів відбуваються не під час іспиту, а до нього. Це знайшло своє підтвердження в експериментальних дослідженнях. Так, вивчення стану вегетативної нервової системи за показниками електропровідності шкіри і пульсу у школярів і студентів під час звичайної навчальної діяльності, при фізичному навантаженні і в умовах екзаменаційного стресу показало, що зміни електропровідності шкіри були більше до іспитів, ніж під час їх [6].

Все це створює певний дискомфорт і напруження, яке може викликати збій в організмі молодої людини. Оскільки молодий вік характеризується досить низьким порогом стресостійкості, явище стресу в цьому віці є досить поширеним. Слід зазначити, що найбільший вплив на підвищення чутливості до стресу має саме молодь, яка досить часто ладна надавати перебільшеного значення якимось подіям, певним рисам, речам і, в умовах емоційного стресу, найбільш схильна до виникнення нервового перенапруження. Саме у молодому віці це є найбільш поширеним. Якщо людина не вміє або не здатна правильно зреагувати на подразнюючий чинник – вона може потрапити під вплив стресу. Про це треба знати і намагатися бути готовим до такого перебігу подій. Тому організація правильної психологічної підготовки навчання у вищому навчальному закладі може суттєво зменшити негативний вплив стресів на студентів, а дослідження впливу неспецифічних стресових ситуацій на самопочуття студентів та розробка превентивних заходів розвитку стресу є актуальними питаннями сьогодення. Нажаль, в останні роки вивченню проблем стресів та їх подолання у дослідженнях з навчального процесу, приділяється мало уваги. Студенти у період навчання у вищому навчальному закладі повинні вимушено адаптуватися до різних форм проведення навчального процесу із комплексним задіянням особистих фізіологічних, психологічних, соціальних механізмів адаптації. Ці механізми, які формують своєрідну «відповідь» організму на зовнішні подразнювачі називають адаптаційним синдромом або стрес-реакцією. Саме навчальний та екзаменаційний стрес займає одне з провідних місць серед причин, що викликають психічне напруження студентів, зокрема студентів першого року навчання. І тому процес виникнення механізмів на адаптацію в процесі навчання в вищому навчальному закладі має важливу і неоцінену роль. Як правило, більшість студентів мають необхідну резистентність для успішної адаптації в умовах інтенсивного навчального процесу або набувають її в процесі своєрідного «тренування» та набуття досвіду. З психологічної точки зору стан стресу включає специфічну форму відображення людиною екстремальної ситуації і модель поведінки як відповідну реакцію на це відображення.

Стрес має фізіологічні, психологічні, особистісні і медичні ознаки. Крім того, будь-який стрес обов'язково включає емоційну напругу.

1. Фізіологічні ознаки: прискорене дихання, частий пульс, почервоніння або збліднення шкіри, збільшення адреналіну в крові, посилене потовиділення.

2. Психологічні ознаки: зміна динаміки психічних функцій, найчастіше уповільнення розумових операцій, розсіювання уваги, ослаблення функції пам'яті, зменшення сенсорної чутливості, гальмування процесу вибору.

3. Особистісні ознаки: придушення волі, зниження самоконтролю, пасивність і стереотипність поведінки, нездатність до творчих рішень, підвищена сугестивність (навіюваність), страх, тривожність, невмотивоване занепокоєння.

4. Медичні ознаки: підвищена нервозність, наявність істеричних реакцій, непритомності, афекти, головні болі, безсоння [8].

Зіштовхнувшись з екстремальною ситуацією (або сприйнявши її такою), людина відчуває різкий ріст емоційної напруги. Вона боїться, що не справиться з цією ситуацією, що остання нанесе йому збиток. У результаті в людини виникає стан тривоги. Емоційне порушення росте і починає заважати виконанню діяльності, якою вона зайнята. Діяльність дезорганізується: з'являються помилки, збільшується час виконання окремих дій, порушується процес планування й оцінки. Усе це викликає негативні емоції, додає занепокоєння, викликає непевність у своїх силах, знижує самооцінку. Як наслідок - зростає загальне занепокоєння, що приводить до ще більш великих помилок. Виходить замкнуте коло «утягування» людини в своєрідне психофізичне провалля.

Дослідження змін інтелектуальних процесів при стресі показали, що в цьому випадку показники інтелектуальної діяльності є значно нижчими в порівнянні із звичайним рівнем людини, страждають пам'ять, увага та зосередженість на навчанні або на якомусь розумовому процесі. Сукупність цих чинників гальмує продуктивність та якість навчання і не полегшує вихід із стресової ситуації. Такий стан речей не може бути задовільним і потребує впровадження позитивних чинників, які не тільки протидіють виникненню стресового стану у студентів, але і сприяють розвитку адаптації до навчального та екзаменаційного стресу. Раніш вважалося, що провокатором стресу можуть бути тільки екстремальні ситуації. У цьому випадку ми маємо справу з гострим стресом. Зараз особливості існування суспільства, зокрема інформаційне перевантаження, зростання впливу матеріальної складової життя є причиною створення хронічних форм стресу. У наш час, нажаль, стрес прийняв характер епідемії, чому неабияк сприяють військові дії на сході України.

Однак, незважаючи на таку, досить сумну тенденцію, існують і практично працюють багато ефективних і перевірених способів та методик з подолання психофізичних провалів у стані, серед яких можна виділити загальновідомі:

1. повноцінне життя із заняттям фізичною працею, заняття спортом;
2. активне спілкування, неусамітнений спосіб існування;
3. правильне та здорове харчування, регулярно снідати;
4. повноцінний відпочинок і сон;
5. заняття улюбленою справою, хобі, перемикання інтересів, тем, релаксація;
6. вчитися раціонально використовувати час і розставляти пріоритети;
7. лікарі радять вживати антиоксидантні полівітамінні комплекси;
8. не витратити занадто багато зусиль для рішення незначної проблеми;
9. запам'ятовування своїх досягнень, а не невдач;
10. аутогенне тренування, психотерапія, гіпноз [10].

Оптимальний спосіб рятування від тривалої дії емоційного занепаду – розв'язання конфлікту, усунення розбіжності, примирення. Якщо зробити це неможливо, варто логічно переоцінити значимість відповідного чинника, що його спричинив. Можна виділити різні способи зниження його значимості. Перший з них можна охарактеризувати словом «зате», що означає наступне – «розгледіти» користь і позитивне навіть в невдачі.

Другий прийом заспокоєння – довести собі, що могло бути і гірше. Порівняння власних негод з чужими, ще більшими негараздами. Цікавий спосіб заспокоєння по типу «зелений виноград»: подібно лисиці з байки сказати собі, що те, до чого тільки що безуспішно прагнув, не так уже добре, як здавалося, і тому цього мені не треба. Один із кращих способів заспокоєння – спілкування з близькою людиною, друзями. Коли людина виговориться, його порушення знижується, і в цей момент з'являється можливість роз'яснити йому що-небудь, заспокоїти, направити його. Важливий спосіб зняття психічної напруги – активізація почуття гумору. Справжнє почуття гумору не в тім, щоб бачити і почувати комічне там, де воно є, а в тім, щоб сприймати як комічне те, що претендує бути серйозним, тобто зуміти поставитися до чогось хвилюючого як до малозначної і невартому серйозної уваги, зуміти посміхнутися або розсміятися у важкій ситуації. Сміх приводить до падіння тривожності; коли людина посміялася, то її м'язи менш напружені (релаксація) і серцебиття нормалізоване [4]. І взагалі, треба усвідомити, що не існує універсального «засобу Макрополуса» від всіх негараздів, а є велика та наполеглива праця задля власного благополуччя.

Канадський фізіолог Ганс Сельє окреслив стрес відповідно до його визначення, стрес - це усе, що веде до швидкого старіння організму або

викликає хвороби. З плином часу його чинників стає більше, тому вміння справлятися зі стресом має пряму кореляцію з протидією хворобам, запобігання їм для плідного та активного навчання, творчого натхнення та щасливого життя. В цілому для опанування стресових станів молодь повинна використовувати когнітивні, емоційні і поведінкові копінг-стратегії, які відповідають стратегії здорового способу життя. На жаль, поряд з цим застосовуються такі шкідливі для здоров'я засоби опанування стресів як тютюн, алкоголь та наркотичні речовини, зловживання медичними препаратами.

На сучасному етапі одним із пріоритетів української держави є розвиток науки й освіти – галузей, які формують людський потенціал. І в тім, пора людині повертатись обличчям до всього, що є розумним, логічним, правильним і можливо, несправедливо забудим! Мова йде про впровадження Монтессорі-педагогіки в Україні наприкінці 80-х-початку 90-х років ХХ століття з офіційним визнанням того, що існуюча система освіти, заснована на авторитаризмі й традиційних методах навчання та виховання, потребує перебудови. Монтессорі-педагогіка як система саморозвитку молодої особистості має на меті допомогти їй інтенсивніше засвоїти різні навички, набуті впевненості у власних силах, навчитись фіксувати увагу, контролювати свої дії, адекватно оцінювати себе, стати врівноваженою та більш рішучою. Завдання педагога полягає у тому, щоб не діяти замість учня, а допомагати йому організувати свою діяльність і розвивати свій потенціал. Що в свою чергу додатково створює ще один захисний шар психічного та фізичного здоров'я молоді, піднімає межу опору зовнішнім негативним впливам [9]. Із ствердження цієї сентенції ми почали нашу статтю.

Підводячи підсумки слід підкреслити, що найбільш можливими чинниками виникнення стресогенних ситуацій найближчого оточення для молодої людини є стосунки в сім'ї, взаємовідносини в процесі навчання, праці, повсякденні негаразди та відсутність друзів. Серед зовнішніх їх чинників значними за вагою є економічні та соціальні проблеми. Будь-яка тривала дія одного негативного чинника або їх комбінація може бути причиною психологічного зриву. Якісну протидію їм кожна особистість мусить виконувати індивідуально однак без активної життєвої позиції, опору на сучасні наукові досягнення та дієвої допомоги громадськості - психічного та фізичного здоров'я молоді, зокрема студентської спільноти, досягти неможливо.

Список використаних джерел

1. Афект: поняття, ознаки, види. Відмінність фізіологічного і патологічного. *Електронний ресурс*. Режим доступу: https://studopedia.su/16_140678_afekt-ponyattya-oznaki-vidi-vidminnist-fiziologichnogo-i-patologichnogo.html
2. Бенджамин Колодзин Как выжить после психической травмы. Перевод с английского Савельевой. М., 1994. *Електронний ресурс*. Режим доступу. <https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/28184/>
3. Грегор О. Как противостоять стрессу. Г. Селье. Стресс без болезней. Спб, ТОО Лейла, 1994. 384 с.
4. Коган Б. М. Стресс и адаптация. М.: Знание, 1980. № 10.
5. Досліди (уривки) Коваленко Є.І., Белкіна Н.І. Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія. Київ, 2006. *Електронний ресурс* / Монтень Мішель. – Режим доступу. <https://studfiles.net/preview/5319337/>
6. Розвиток психологічного стресу на прикладі розвитку екзаменаційного стресу. *Електронний ресурс*. Режим доступу. <http://uazdorovman.ru/sim-ja-ta-diti/5565-rozvitok-psihologichnogo-stresu-na-prikladi.html>
7. Селье Г. Стрес без дистресса. М.: Мир, 1979. 432 с.
8. Стрес: поняття, вплив, фази, характеристика та подолання. *Електронний ресурс*. Режим доступу. <http://osvita.ua/vnz/reports/psychology/28184/>
9. Чопик Ю. Впровадження ідей Монтессорі-школи в українську освіту. Реалізація закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України (з дистанційним під'єднанням ВМ(Ф)НЗ України за допомогою відеоконференц-зв'язку): зб. статей: матер. Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю, присвяченій пам'яті ректора, члена-кореспондента НАМН України, професора Леоніда Якимовича Ковальчука. - Тернопіль ТДМУ, 2015. – С. 578-579.
10. Щербатых Ю.В. Психология стресса и методы коррекции. СПб.: Питер. 2006. 256 с.

Наталія Копцюх

(студентка другого освітнього рівня I курсу,
спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
педагогічний факультет)

Любов Прокопів

(Наук. керівн. – канд. пед. наук, доцент)

Модель формування підприємливості фахівця

Підприємливість, як одна з ключових компетентностей вже протягом десятиліття досліджується українськими та європейськими науковцями. Проте й досі немає єдиної думки щодо складових частин підприємливості. Дана компетентність є всеохоплюючою і може застосовуватись у всіх сферах життя. Вона покликана допомогти студенту ввійти на ринок праці в якості працівника чи створити власну підприємливу справу, брати активну участь у житті суспільства. Налагоджуючи зв'язок між сферою освіти і сферою зайнятості дана компетентність не може бути однокомпонентною. Вона включає в себе

низку вмінь та навичок, які педагог допомагає розвивати студенту. Тому дослідження складових підприємливості є актуальним.

Метою статті є дослідження складових компетентності «підприємливість», виокремлення найвагоміших із них для формування даної компетентності у студентів.

Державні освітні стандарти і навчальні програми покликані забезпечувати «формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному світі» [2, с. 4].

На сьогодні основним завданням навчально-виховного процесу вищого навчального закладу є формування ключових компетентностей, які відповідають основним видам діяльності громадянина. Державний стандарт освіти визначає ключову компетентність як спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість діяти у різних сферах життєдіяльності [2, с. 3]. Однією з таких компетентностей є підприємливість. Ми уже досліджували тлумачення підприємливості, проте вважаємо необхідним деталізувати дане поняття як комплексне.

Найбільш широке висвітлення складових підприємливості знаходимо у концептуальній моделі «EntreComp: Рамка підприємницької компетентності», яку запропонувала Європейська комісія. Потреба у даній моделі виникла через розбіжність у визначенні підприємливості та її складових. Об'єднаний дослідницький центр від імені Генерального директорату з питань зайнятості, соціальних справ та суспільної інтеграції сформував еталонну рамку у розрізі знань та умінь, описав її компоненти та визначив інструменти для оцінки ефективності розвитку ключової компетентності [4, с. 5]. Це дало можливість адаптувати навчальні плани до сучасних вимог освіти.

Шляхом застосування різних методів, вивчення академічних та маловідомих видань Європейською комісією було виокремлено три сфери, кожна з яких включає 15 компетентностей, які і є складовими ключової компетентності підприємливості.

Перша сфера «Ідеї та можливості» поєднує в собі виявлення можливостей, креативність, бачення, оцінювання ідей, етичне та обґрунтоване мислення. Дані компетентності допомагають формувати креативні і змістовні ідеї, досліджувати, експериментувати та оцінювати наслідки.

Друга сфера «Ресурси» включає дещо професійніші якості, такі як самосвідомість і самоефективність, мотивація і наполегливість, мобілізація ресурсів, фінансова та економічна грамотність, мобілізація інших осіб.

Третя сфера «Трансформація ідей» охоплює компетентності вищого рівня майстерності, а саме ініціативність, планування та управління, додання бар'єрів, пов'язаних із неоднозначністю, невизначеністю та ризиками, співпраця з іншими особами, навчання через досвід [4, с. 17]. Варто зазначити, що всі складові компетентності опанувати важко, проте дана модель може бути еталоном для створення фахових моделей формування підприємливості.

Провівши низку досліджень Н. Морзе та Н. Балик пропонують модель формування підприємливості у майбутніх інформатиків. Модель поділена на цільовий, процесуальний, організаційний та результативний блоки. У процесуальному блоці висвітлено основні напрями формування компетентності:

1.«Успіхи та досягнення» — ініціатива, використання можливостей, володіння і критичне використання даних, наполегливість у прагненні до успіху, відповідальність, підвищення ефективності діяльності;

2.«Лідерство» — впевненість у собі, вплив і переконання, вміння працювати в команді і бути лідером;

3.«Підприємницьке мислення» — цілеспрямованість і планування, генерування та оцінка ідей, результативність дій, розв'язування проблемних ситуацій;

4.«Взаємодія та відносини» — надійність і чесність, визнання важливості ділових стосунків, розвиток ділових контактів, імідж;

5.«Освіта» — наявність знань і умінь у сфері ІТ, ведення підприємництва, прагнення до самовдосконалення, орієнтація у професійній сфері;

6.«Ділові якості» — працездатність і працьовитість, досвід і експертиза, самоорганізація, усвідомлення власних можливостей, креативність і нестандартне мислення, послідовність [6, с. 12].

Слід зазначити, що дані напрями формування компетентності підприємливості може використовувати у різних напрямках професійної підготовки студентів і застосовуватись для всіх навчальних програм та курсів.

Соціальні та педагогічні умови формування компетентності наведені у організаційному блоці і передбачають підготовку і мотивацію викладачів, об'єднання зусиль викладачів та соціальних партнерів, поєднання аудиторних та позааудиторних занять, навчально-методичне забезпечення відповідає сучасним вимогам ринку праці [6, с. 13]. Тобто державним установам та приватним підприємствам слід створити умови для належної підтримки молодого спеціаліста, як під час навчання, так і після здобуття відповідного освітнього рівня.

М. Ляшенко розробила та апробувала модель формування підприємливості у педагогів, яка містить три блоки. У першому, методологічно-цільовому блоці, визначена мета та відповідно до неї методологічні підходи, традиційні принципи та інноваційні методи навчання, такі як віртуальні лабораторії, мультимедійні засоби.

У наступним блоці моделі формування компетентності підприємливості, організаційно-технологічному, подано технологію формування фахової компетентності. Визначено форми та методи, а також психологічні та педагогічні умови освітнього процесу, засоби контролю якості навчання. Завершальним блоком даної моделі є результативний. У цьому блоці визначені критерії оцінювання, які передбачають наступні показники: мотиваційно-ціннісні, творчі, когнітивно-пізнавальні, діяльнісно-практичні [5, с. 71]. Запропонована модель алгоритмізує процес формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх викладачів, розвиває здатність майбутнього фахівця технологічної освіти використовувати знання, вміння та навички з основ підприємництва в процесі педагогічної діяльності.

На основі вивчених моделей ми розробили власну модель формування компетентності підприємливості у студентів, яка наведена на рис. 1.

В основу моделі покладено дослідження вроджених здібностей до підприємливості студентів з метою подальшого розвитку та їх трансформації у практичні знання та навички. Технологічний блок моделі охоплює форми, методи та засоби необхідні для формування компетентності, а також психолого-педагогічні умови які сприяють цьому. Результатом застосування даної моделі виступають рівні опанування компетентності: низький, середній і високий.

Отже, для підготовки майбутнього фахівця необхідно здійснювати комплексний підхід до навчально-виховного процесу для формування ключових компетентностей, що є обов'язковою умовою сучасного учасника суспільства. Особлива роль належить такій компетентності, як підприємливість, яка допоможе сформувати фахівців принципово іншої, інноваційної якості. Головною якістю цих фахівців нового типу є продуктивно-творча мислительна, підприємницька діяльність, сформована підприємницька компетентність. Важливу роль у формуванні компетентностей нового покоління працівників відведено викладачеві, який виступає гарантом якості освіти. Дана проблема не претендує на повне висвітлення. Подальшими для нашої розвідки будуть питання методики розвитку підприємливості.

Модель формування підприємливості студентів

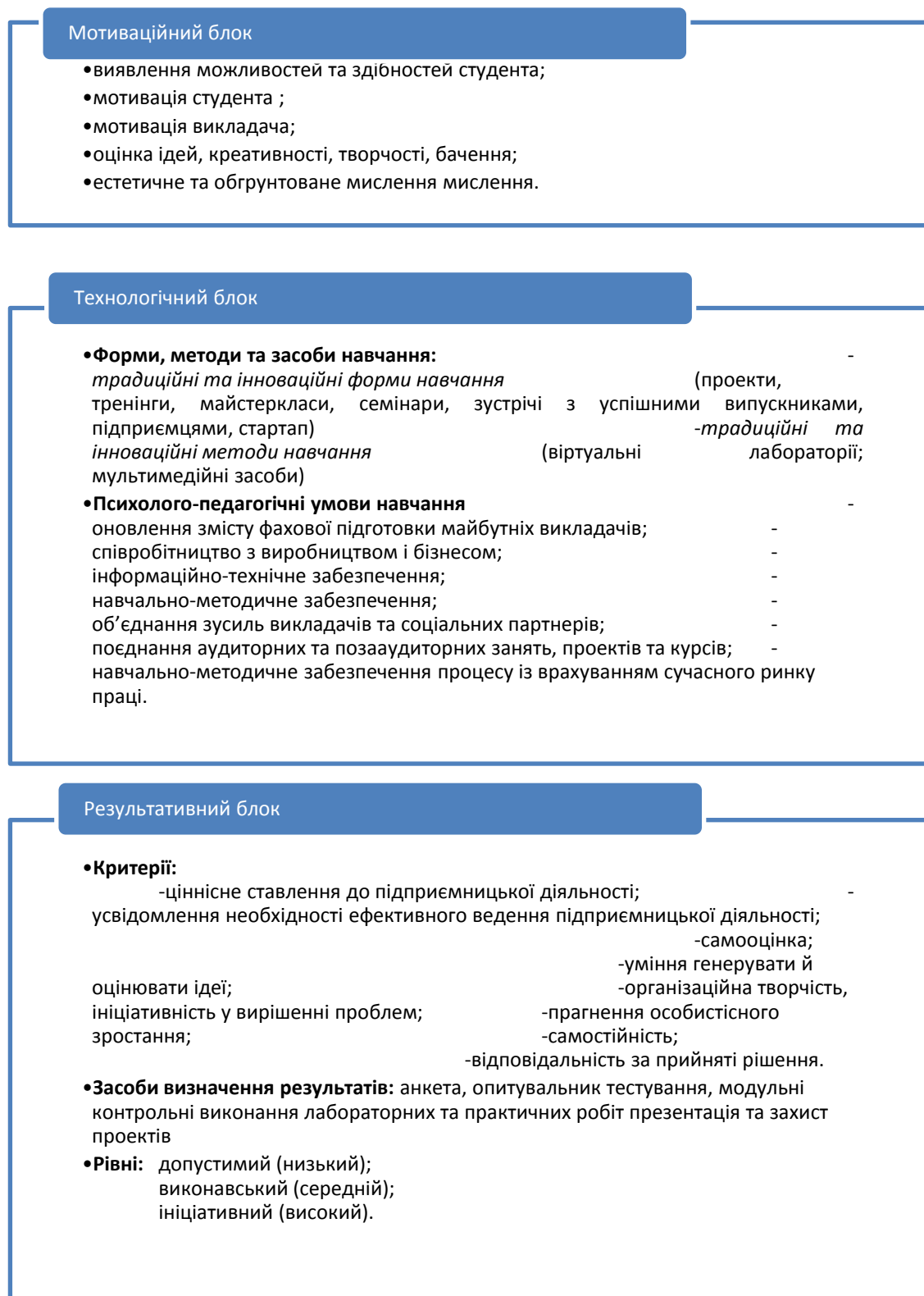

Рис. 1 Модель формування підприємливості студентів

Список використаних джерел

1. Бобінська Е. Шиян Р., Товкало М. Уроки з підприємницьким тлом: *навчальні матеріали*. Варшава: Сова, 2014. 398 с.
2. Гельбак А.М. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя: *методичні рекомендації*. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. 24 с.
3. Державний стандарт освіти URL.: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911
4. EntreComp: Рамка підприємницької компетентності URL.: [http://www.etf.europa.eu/events/mgmt.nsf/\(getAttachment\)/95820E05A3FC6543C1257FEA0047B657/\\$File/EntreCompFramework%20UKR.pdf](http://www.etf.europa.eu/events/mgmt.nsf/(getAttachment)/95820E05A3FC6543C1257FEA0047B657/$File/EntreCompFramework%20UKR.pdf)
5. Ляшенко М. Ю. Формування фахової компетентності з основ підприємництва у майбутніх учителів технологій: *дис... канд.пед. наук*. 13.00.02. Київ, 2017 210 с.
6. Шляхи формування підприємницької компетентності майбутніх інформатиків. URL.: https://elibrary.kubg.edu.ua/13188/1/N_Morze_N_Balyk_ITNZ_1%2855%29

Марія Гаврилюк

*(студентка другого освітнього рівня I курсу,
спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
педагогічний факультет)*

(Наук.керівн. – канд. пед. наук, доцент В.М.Ковальчук)

Естетичні категорії як наукове пізнання прекрасного

В умовах урбанізації й інформатизації, стрімкої естетизації довкілля дедалі ширшого визнання дістає положення про те, що запорукою творчої самореалізації особистості впродовж життя є набуття нею широкої естетичної обізнаності й розвиток індивідуального естетичного смаку. Важливим елементом самоутвердження людини є відчуття радості буття, насолоди від життя. В останні роки зростає увага до проблем теорії та практики естетичного виховання як найважливішого засобу формування ставлення до дійсності, засобу морального і розумового виховання, тобто як засобу формування всебічно розвиненої, духовно багатогої особистості.

Тому необхідно у студентів розвивати естетичну сферу свідомості, що впливає на їх почуття та погляди. Особливим чинником є естетичний розвиток людини з врахуванням уявлень українського народу про прекрасне й спотворене у людині, у суспільстві, у народі. М.Г.Стельмахович зазначає, що «Народний погляд на красу глибокий і багатогранний» [4, с. 145]. Ніщо не приходить само собою. Почуття прекрасного можна розвинути, а можна і зім'яти, задушити, паралізувати. Викладач покликаний викликати з глибин це почуття і розвинути сприймання прекрасного в навколишній дійсності. Через естетичне виховання у студентів формується відчуття краси, ставлення до рідного краю, традицій, сприйняття культури, мистецтва, навколишньої природи. Ефективне використання засобів естетичного виховання в університеті не можливе без пошуків нових шляхів активізації пізнавальної

діяльності студентів. Методологічною основою естетичного виховання є естетика – це наука про мистецтво, про прекрасне в творчості, природі, суспільстві. Хоча термін «естетика» був запроваджений у 18 столітті, естетичні теорії сягають своїм зародженням у 15-10 ст. до н.е. Вивчення логіки розвитку проблеми «естетичного виховання» відкриває можливість прослідкувати ще одну цікаву закономірність, яка безпосередньо пов'язана з феноменом видової специфіки мистецтва. В кожний історичний період функцію естетичного вдосконалення особистості було покладено на конкретні види мистецтва. Так, у добу античності її виконували література і театр; в епоху середньовіччя – архітектура і поезія; Відродження асоціювалося з живописом та скульптурою; Новий час – з музикою та театром. Мистецький рух стимулював виникнення великої кількості художніх напрямів, що сформувалися у межах двох методологічних систем: реалістичної та нереалістичної.

Проблема естетичного виховання у естетико-педагогічному аспекті широко репрезентована у спадщині видатних українських педагогів та діячів освіти Е.Водовозової, П.Каптерева, С.Лисенкової, С.Русової, Е.Тихеєвої, К.Ушинського. Видатні вчені, естети і педагоги Ю.Борев, О.Буров, В.Вансаалов, Л.Волович, І.Долецька, М.Каган, Л.Коган, В.Разумний, В.Скатерщиков, Є.Квятковський, М.Лайзеров, А.Макаренко, О.Семашко, В.Сухомлинський, В.Шестакова зробили значний внесок у розробку теорії естетичного виховання. Насамперед вони визначили основні поняття, на які потрібно спиратися при побудові системи естетичного виховання.

Актуальним сьогодні видаються міркування великого українського педагога Г. Ващенко, який, розглядаючи проблему естетичного виховання в контексті навчальної діяльності, підкреслював що воно має завдання – «виховувати художній смак» і розвинути творчі здібності.

Значний внесок у розвиток теорії та практики естетичного виховання зробив В.Сухомлинський. Він зазначав, що завдання школи і батьків - дати кожній дитини щастя. Щастя, на його думку, поняття багатогранне. Людина повинна розкрити свої здібності, полюбити працю і стати в ній творцем, має насолоджуватися красою навколишнього світу, створювати сама красу для інших. Це і є щастям [5, с. 60].

Естетичне виховання у широкому філософському значенні передбачає якісні зміни рівня естетичної культури об'єкта виховання, яким може бути як окрема особистість, соціальна група, так і суспільство в цілому. Це безперервний процес, що триває впродовж життя людини, коли усуваються суперечності між рівнем естетичної культури людства та володінням цією культурою (естетичним досвідом) окремою особистістю у кожний конкретний період її життєдіяльності. Це оптимальна форма оволодіння навичками

творення та сприйняття краси, передачі естетичного досвіду індивіда шляхом цілеспрямованої діяльності. У процесі естетичного виховання формуються і розвиваються здатність людини до сприйняття і співпереживання, її естетичні смаки й ідеали, здатність до творчості за законами краси, до створення цінностей у мистецтві та поза ним (у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках і поведінці). Естетичне виховання якраз і зводиться до формування світу людських почуттів, які виявляються у прекрасному і потворному, у піднесеному і низькому.

Не відчуваючи краси в людях, дитина не прагне до ідеалу людяності і у своїй поведінці. В. Сухомлинський неодноразово зауважував, що сьогоднішні учителі повинні іти у поле, у парк, пити з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців мудрими дослідниками, допитливими людьми і поетами. Я тисячу разів переконувався: без поетичного, емоційно-естетичного струму неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини» [6, с. 39].

В українській виховній традиції могутніми засобами естетичного виховання дитини завжди була колискова пісня, краса інтер'єру, вишивки, писанки, одягу тощо. Однак саме оточення дитини гарними речами не може дати їй повноцінного естетичного розвитку. Вирішальне значення має активна участь у художній творчості: малювання, ліплення, вишивання, гра на музичних інструментах та ін.

Як зазначає І.В.Гриценко: «Процес естетичного переживання складний і багатогранний. Оцінюючи естетичне виховання як один із засобів всебічного розвитку, слід показати його зв'язки окремо з кожною стороною виховання.» На його думку, у педагогічній практиці ці зв'язки переплітаються, встановлюються одночасно. Естетичне почуття, що виникає під впливом дії людини, її ставлення до праці та побуту, до всього життя, наближається до більш високого поняття – до поняття прекрасного як вищого морального ідеалу [2, с. 20].

Метою статті є розкрити зміст основних естетичних понять та визначити відношення людини до навколишнього світу.

Естетичні категорії виступають своєрідним мірилом людських почуттів. Звісно, вони є відносними визначеннями, оскільки відчуття прекрасного у кожного з нас так чи інакше відрізняється. Вони розробляються на основі побудови логічних визначень, які включають у себе найголовніші ознаки і риси того, що підпадає під естетичну категорію. Правда, естетичні категорії скоріше послуговують для наукового пізнання прекрасного, ніж основою для відчуття прекрасного людиною. Навіть не знаючи конкретних визначень прекрасного, героїчного чи примітивного, ми все ж беремося щось оцінювати, переживати, визнавати, наскільки воно співпадає з нашими ціннісними орієнтирами, близьке

до ідеалу прекрасного і високого. Таким чином, до структури естетичного виховання відносяться такі категорії як: естетичні відчуття, смаки, оцінки, переживання, ідеї, ідеали, естетичні міркування, судження. Категорії естетики історично змінюються і розвиваються, відображаючи певні етапи у розвитку людського пізнання.

Естетична культура — сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потреба вносити прекрасне в оточуючий світ, оберігати природну красу. Її рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, смаків, потреб, ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворюючої діяльності у мистецтві, праці, побуті, людських взаєминах.

Естетична свідомість — форма суспільної свідомості, яка є художньо-емоційним освоєнням дійсності через естетичні сприйняття, почуття, судження, смаки, ідеали і виражається в естетичних поглядах та мистецькій творчості.

Естетична насолода — специфічне переживання, що породжується творчою діяльністю або сприйняттям прекрасного у житті і мистецтві. Це переживання виражається в почутті задоволення, радості в загальному емоційному піднесенні всіх духовних сил людини. В прагненні до естетичної насолоди безпосередньо проявляється естетична потреба, тобто потреба сприймати красу і творити за її законами. Ця потреба формується лише в умовах трудової та громадської діяльності людини.

Естетичне переживання — емоційний стан, що виникає у людини в процесі естетичного сприйняття навколишньої дійсності, створених людиною предметів, творів мистецтва тощо.

Естетичне сприйняття — особлива здатність людини відчувати красу предметів, що оточують її (красу їх форм, кольору, музичного звуку і т. д.). розрізняти прекрасне і потворне, трагічне і комічне, величні і низькі (підлі) почуття в поведінці людей, героїв літературних творів і одержувані почуття насолоди, задоволення або незадоволення.

Естетичний смак — здатність людини розуміти її оцінювати естетичні особливості предметів і явищ природи, навколишньої дійсності, суспільного життя, мистецтва. Основою високого естетичного смаку є розвинуте естетичне почуття, а також почуття міри, вміння сприймати гармонію форми і змісту, бачити естетичні якості суспільних явищ, предметів об'єктивної дійсності, творів мистецтва тощо.

Естетичне судження — обґрунтована естетична оцінка предметів і явищ об'єктивного світу, виражена або у формі простого ствердження про красу або

потворність предмета, або у формі аргументованого доказу, чому саме цей предмет або явище є гарним, у чому полягає їх краса. Вихідним пунктом естетичного судження є безпосереднє сприйняття людиною навколишніх предметів і явищ, творів мистецтва, що володіють певними естетичними властивостями. Рівень естетичної оцінки залежить від розвитку особистості естетичного смаку, її світогляду, загальної культури.

Естетична цінність — властивість предметів, явищ природи і продуктів людської праці задовольняти естетичні потреби людини, викликати у неї естетичні переживання.

Естетична діяльність — різновидність людської практики, що полягає в створенні естетичних цінностей. Вона виявляється як у духовному, так і матеріальному виробництві, де поряд з практичними розв'язуються й естетичні завдання.

Естетичний ідеал — цілісний, конкретно-чуттєвий образ, який є втіленням уявлень людей про досконале життя, про досконалу людину. Таким ідеалом ми бачимо всебічно, гармонійно розвинену особистість, яка б поєднувала у собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість. Предметом естетичного виховання є естетичне ставлення до навколишньої дійсності: праці, природи, мистецтва, поведінки тощо. Складною є проблема формування сприймання мистецтва. Щоб сприймати художній чи музичний твір, треба мати елементарну теоретичну підготовку. Краще сприймається те, що зрозуміле, про що є певні знання. Цей принциповий підхід слід узяти за основу при використанні в естетичному вихованні музики, образотворчого мистецтва, скульптури.

Сформовані естетичні смаки та естетичний ідеал і розвинена здатність оцінювати прекрасне дають людині змогу зрозуміти суть прекрасного. Сприймаючи прекрасне, аналізуючи побачене, порівнюючи з відомим і баченим раніше, вона дає йому певну оцінку. Рівень такого естетичного мислення залежить від розумового виховання, вміння здійснювати мислительні операції. «Краса, — писав В.О. Сухомлинський, — могутній засіб виховання чутливості душі. Це вершина, з якої ти можеш побачити те, чого без розуміння і почуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачиш. Краса — це яскраве світло, що осяває світ. При цьому світлі тобі відкривається істина, правда, добро; осяяний цим світлом, ти стаєш відданим і непримиреним. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним. Я б назвав красу гімнастикою душі — вона виправляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання. Краса — це дзеркало, в якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе» [6, с. 216]. Людина повинна не лише милуватися красою природи чи пам'ятками культури, а й берегти і захищати їх.

Краса - могутнє джерело моральної чистоти, духовного багатства, фізичної досконалості. Найважливіше завдання естетичного виховання навчити дитину бачити в красі навколишнього світу духовне благородство, доброту, сердечність і на основі цього утверджувати прекрасне в собі.

Без естетичного ставлення світогляд не може бути справді цілісним, здатним об'єктивно і в усій повноті охопити дійсність. Як неможливо собі уявити людське суспільство без історії його культурного і художнього розвитку, так само не можна уявити собі культурну людину без розвинутих естетичних поглядів.

Естетична культура особистості має формуватися передусім на ґрунті національної культури з залученням до надбань світової культури. Рідне мистецтво, традиційна народна культура повинні займати одне з провідних джерел естетичного виховання.

Могутнім фактором естетичного виховання виступає використання феноменальної мудрості нашого народу. Народні казки, оповідання, загадки, прислів'я і приказки, скоромовки, ігри, іграшки, забавки – сприяють естетичному формуванню особистості.

Отже, формування громадянських рис передбачає художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості. Народ завжди прагнув будувати своє життя, культуру, побут, дозвілля за законами краси. Виховуючи в молоді народні естетичні погляди, смаки, які ґрунтуються на народній естетиці, національне виховання передбачає формування навичок гарної поведінки, доброзичливого ставлення до людей, вироблення умінь власноручно примножувати культурно-мистецькі надбання народу.

Список використаних джерел

1. Вашенко Г. Виховний ідеал. Полтава: Полтавський вісник, 1994. 190 с.
2. Гриценко І.В. Проблеми естетичного виховання молодших школярів у сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2011. Випуск 20. С. 23-25. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_20_11.
3. Закон України «Про освіту» http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html
4. Стельмахович М.Г. Теорія і практика українського національного виховання. *Вибрані педагогічні твори у двох томах*. Т.1. Івано-Франківськ, Коломия: Вік, 2011. 520 с. С.141-142; 145.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5-ти томах. К.: Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 60–61.
6. Сухомлинський В. О. Павліська середня школа. К.: Рад.школа, 1969. 256 с.
7. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. *Навчальний посібник*. 5-е видання, доповнене і перероблене. К., 2007. 656с.

Марія Федішин

*(студентка другого освітнього рівня I курсу,
спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
педагогічний факультет)*

В.М. Ковальчук

(Наук.керівн. - канд. пед. наук, доцент)

Практичне педагогічне мистецтво

«Педагогічна майстерність не є справою талановитих людей, майстром може зробитися кожний,
Якщо йому допоможуть і якщо він сам буде працювати»
А. Макаренко

Вимоги до педагога на рубежі століть висвітлені в законі «Про загальну середню освіту»: «Педагогічним працівником повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах середньої освіти». Він повинен бути людиною культури і вселюдських цінностей, провідником ідей державотворення і демократичних змін, людиною великої душі й доброго серця [4].

Сучасне життя еволюціонує надто швидкими темпами і напевно, одна з професій, спеціалісти якої мають змінюватись одночасно з нею - це професія вчителя. Адже першим, хто вказує вірну стежку незрозумілому, а підчас і підступному для школяра світі, є звичайні вчителі. Тільки творчий педагог, творча особистість, може навчати й виховувати творчу особистість учня. А передумовою цього є досягнення вчителем педагогічної майстерності. Тому на сьогодні гостро стоїть проблема у становленні та вдосконаленні педагогічної майстерності учителів, що відповідало би сучасним вимогам освіти і потребам сучасного ринку праці. Дослідженнями питань становлення педагогічної майстерності та особистості вчителя в цілому займалися такі педагоги як С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, І. Андриаді, О. Булатова та інші.

Мета статті – розкрити зміст поняття педагогічної майстерності як важливої складової професійної діяльності вчителя, визначити педагогічні умови, що забезпечують формування культури спілкування майбутніх учителів.

Професія вчителя є однією з найбільш творчих видів діяльності, саме тому він сам повинен бути творчою особистістю. Адже педагог постійно перебуває в нестандартних ситуаціях, в процесі живого спілкування з дітьми, кожна нова ситуація вимагає творчого та оригінального рішення. Однак ні для кого не секрет, що далеко не всі використовують свій творчий потенціал своєї професії,

робота для них уже перетворюється на рутину, вони спираються суто на усталені шаблони. Проте справжній вчитель має бути митцем, а його професія має стати творчою місією. Неможливо не згадати рядки видатної Ліни Костенко: «Митцю не треба нагород, його судьба нагородила».

Майстерність учителя можна розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності, як вияв творчої активності особистості педагога, як вияв педагогом свого «Я» у професії, як самореалізацію особистості вчителя, що забезпечує саморозвиток особистості учня. Доцільно буде сформулювати визначення цієї педагогічної категорії так: *педагогічна майстерність* — це сукупність властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість вчителя, його професійна компетентність, педагогічні вміння, здібності, педагогічна техніка.

Яким є психологічний портрет особистісно-орієнтованого вчителя?

— Він відкритий і доступний для будь-якого учня, не викликає в них страху, дає їм можливість висловлювати свої думки і почуття, відвертий у своїх поглядах;

— демонструє дітям цілковиту довіру до них, не принижує їхньої гідності;

— щиро цікавиться життям учнів, не байдужий до їхніх проблем, справедливий;

— виявляє емпатійне розуміння — бачення поведінки учня його ж очима, вміє «постояти в чужих черевиках», відчуваючи внутрішній світ дитини;

— надає учням реальну допомогу.

Як бачимо, головне в учителя — потенціал його цінностей, чи є в нього, за словами В. Сухомлинського, спрямованість на людину, здатність поважати і любити іншого.

У кожного виникне питання, як зробити учнів активними, не байдужими до вчителя, теми уроку. Більше того, як зробити їх щасливими від перебування на уроці, у школі в цілому, від спілкування з учителем на уроці і учителями в школі.

Для молодого педагога, починаючи зі студентських років, важливо опанувати курс практичного педагогічного мистецтва. З чого слід починати? З осмислення педагогічної дії, педагогічної майстерності.

Станіславський пропонував різні варіанти початку роботи з учнями, наприклад організацію самодіяльного спектаклю, в якому діти за власним вибором виконували б ролі чи імпровізації, відвідували і обговорювали театральні спектаклі, брали участь у дискусіях тощо. Але в усіх цих випадках він спрямовував учнів до певної мети, допомагаючи усвідомити сутність того

мистецтва, якого вони прийшли навчатися. Дія є головним засобом сценічної виразності.

Педагог, а він же й актор, режисер, як і в житті, мусять набути досвіду по-справжньому бачити, слухати, мислити, переживати, а не уявлятися такими, що мислять, переживають, діють. Однак акторові доводиться на сцені по-новому навчатися всього, що йому вже знайоме в житті, то педагогові слід навчатися бути природним, самим собою, тобто вчителем з поглибленим баченням життя через призму своєї професії. Досконалість і акторської, і педагогічної професії слід відкривати в їх труднощах. Доказ цього — слова Станіславського: «Пам'ятайте, моє завдання — навчити вас важкої праці». У нього є дивовижні за своєю мудрістю і точністю фрази про почуття: «Збуджуйте ваші почуття, але не торкайтеся їх»; «У найкращих акторів . (почуття) з'являються інтуїтивно» [5, с. 504].

Ще однією важливою характеристикою є його мовна культура вчителя. Мова – найважливіший засіб спілкування з учнями, головний інструмент педагогічної праці. Найважливіші показники мовної культури педагога – логічність, змістовність, ясність, точність, стислість, образність, емоційна виразність, яскравість, правильна літературна вимова, чітка дикція, фонетична виразність, інтонаційна різноманітність, правильні наголоси; взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою. Не менш важливими є постановка голосу, його тон. Одне й те ж слово, а може передавати зовсім інший зміст. «Я став справжнім майстром тільки тоді, – зазначав А. Макаренко, – коли навчився говорити «Іди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів на обличчі, в постаті і в голосі» [3, с. 225]. Особистий приклад учителя – могутній фактор виховного впливу для учнів, адже він основна фігура педагогічного процесу. Завдяки спілкуванню з учнями вчитель виховує їх не тільки словом, а й всіма якостями своєї особистості, а саме: інтелектуалом, глибокими фаховими знаннями, справедливістю, ставленням до людей, людяністю, єдністю слова і діла, високим почуттям відповідальності. Звідси й зароджується глибока пошана до вчителя і віра в нього.

К.Д. Ушинський наголошував на тому, що вихователь «...ніколи не може бути сліпим виконавцем інструкції. Нема сумніву, що багато чого залежить від загального розпорядку в закладі. Але найголовніше завжди залежить від особи вихователя, що стоїть віч-на-віч з вихованцем: вплив особи вихователя на молоду душу становить ту виховну силу, якої не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань і заохочень ...дух закладу ... живе не в стінах, не на папері, а в характері більшості вихователів і звідти вже переходить у характер вихованців» [6, с. 655].

На думку Ш. Амонашвілі, бути майстром педагогічної справи означає мати педагогічну позицію у своїй діяльності; володіти методикою, технологією реалізації вихідної позиції в педагогічному процесі; постійно шукати шляхів повного, вдалого, глибинного, точного, а іноді й витонченого вирішення проблем навчання і виховання, організації життя дітей, проблем роботи з батьками та громадськістю. Майстер педагогічної праці – людина широкого світогляду, чуйний, доброзичливий, принциповий. Він охоче використовує новітні форми і способи навчально-виховної роботи, легко перебудовується і позбавляється малопродуктивних форм і методів, а також прагне ділитися досвідом з усіма бажаючими [1, с. 380].

Отже, оволодіння педагогічною майстерністю доступне кожному педагогу, необхідне ж цілеспрямоване бажання до індивідуально-психологічної самоосвіти та саморозвитку, саме усвідомлена професійна діяльність є джерелом педагогічної майстерності – єдності загальнокультурних та професійної компетентності педагога. На сьогоднішній день, час висуває вчителю дедалі вищі вимоги, які вимагають постійного вдосконалення навчання й самовиховання, бути з часом нарівні, працювати, думати, шукати – головні напрями педагогічної діяльності. На завершення буде доречно згадати слова К.Д. Ушинського: «Учитель живе до тих пір, поки він вчиться, як тільки він перестає вчитися, в ньому вмирає вчитель».

Список використаних джерел

1. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества: книга для учителя. К.: Освіта, 1991. С.380.
2. Бодруг Н. Роль педагогічної майстерності вчителя в умовах реалізації Болонського процесу. Проблеми підготовки сучасного вчителя: *збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / [ред. кол. : Побірченко Н.С. (гол. ред.) та ін.]. Умань : ПП Жовтий О. О., 2011. Випуск 4. Частина 1. 352 с. С. 294.
- 3.Макаренко А.С.Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. Твори: В 7 т. К.,1954. Т.5. С.225.
4. Основні риси, функції сучасного вчителя [Електронний ресурс] // Електронна онлайн бібліотека. Режим доступу: http://ualib.com.ua/br_3396.html
- 5.Станиславский К С Статьи Речи Беседы Письма. С. 504.
6. Ушинский К. О пользе педагогической литературы. Собрание сочинений: В 11 т. Т.2. Москва-Ленинград: Изд. Акад. пед. наук РСФСР, 1948. С. 655.

Іван Никорак

*(студент другого освітнього рівня I курсу,
спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
педагогічний факультет)*

*(Наук.керівн. – канд. пед. наук, доцент **В.М.Ковальчук**)*

Комунікативні здібності викладача

Проблема здібностей, їх формування та розвиток, складна і неоднозначно вирішена в психолого-педагогічній літературі. Сучасна наука виокремлює чотири фактори, які впливають на формування і розвиток здібностей, а саме: задатки, виховання, середовище, особисте прагнення до самовдосконалення. Головну роль у розвитку здібностей педагога відіграє його професійна діяльність. Узагальнивши роботи І. Зязюна, С. Єлканова, Станкіна, Г. Троцько, О. Боданської, пропонуємо наступні види здібностей педагога, які йому необхідно розвивати : авторитарні, гностичні, дидактичні, комунікативні, конструктивні, концентрація та розподіл уваги, особистісні, мажорні, науково-педагогічні, організаторські, перцептивні, психомоторні, сугестивні, експресивні.

Необхідність в обґрунтуванні умов цілеспрямованого впливу на формування й розвиток здібностей пояснюється тим, що в сучасній навчальній літературі з педагогіки, призначеної для професійної підготовки викладача навчального закладу вищої освіти, розгляд проблеми здібностей або зовсім відсутній, або поданий у вигляді стислих повідомлень (С. Вітвицька, Н. Волкова, І. Ісаєв, О. Мороз, В. Сластьонін, Н. Філіпченко, М. Фіцула, І. Харламов, Є. Шиянов, П. Щербань).

Сучасна педагогічна теорія досліджуючи умови формування здібностей, пояснює певні труднощі які існують у вирішенні провідних питань даної проблеми: природи здібностей, закономірностей їх розвитку, функцій, що забезпечують успішність оволодіння і виконання діяльності. Здібності інтерпретуються в найрізноманітніших сполученнях: задатки і здібності як невід’ємні складові; задатки як анатомо-фізіологічна передумова здібностей; здібності як ансамбль особистісних властивостей, що поєднує в собі моральні та емоційно-вольові особливості й систему відносин; здібності як певна сукупність знань, умінь та навичок; здібності як передумова і можливості діяльності та успішності її виконання; здібності як властивості функціональних систем, що реалізують окремі психологічні функції тощо.

До педагогічних здібностей відносять: здатність до передачі дітям знань у короткій та цікавій формі; здатність розуміти учнів, яка базується на спостережливості; самостійний і творчий склад мислення; кмітливість або

швидке й точне орієнтування, організаторські здібності. Існують й інші варіанти класифікації педагогічних здібностей.

Отже, в навчальній літературі із психології та педагогіки утворилася ситуація, в якій з причин недостатньої визначеності суттєвих характеристик здібностей пропонуються педагогу відомості про них, які здебільшого принципово не співпадають з тими доробками, які накопичені, насамперед, у класичній теоретичній спадщині і які є відправними в подальшій розробці даної проблеми.

Вчений педагог М. Фіцула при визначенні здібностей пропонує орієнтуватися на такі їх ознаки. По-перше, під здібностями, на його думку, слід розуміти індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої. Як вважає автор, ніхто не стане вести розмову про здібності там, де йдеться про властивості, щодо яких усі люди однакові. По-друге, здібностями, на його думку, називають не всякі індивідуальні особливості, а лише такі з них, що мають відношення до успішності виконання певної діяльності або декількох з них. Такі властивості, як запальність, в'ялість, повільність, що, безумовно, є індивідуальними особливостями деяких людей, звичайно не називають здібностями, оскільки вони не можуть розглядатися як умова успішності виконання певного виду діяльності. По-третє, поняття здібності не зводиться до тих умінь або навичок, що вже склалися.

Здібності не треба розуміти як природжені можливості індивіда, оскільки вони є індивідуально-психологічними особливостями людини, а отже, не можуть бути природженими. Такими можуть бути анатомо-фізіологічні особливості, тобто задатки, які не є психологічною категорією.

Великий внесок у розвиток питання про формування педагогічних здібностей вніс І.Зязюн. У склад педагогічних здібностей він включає конструктивні, організаційні, комунікативні здібності.

Вчений вказує, що в зв'язку з тим, що учень постійно змінюється, у вчителя можуть виникати суперечності в самому процесі сприймання. Відповідно до цього від педагога вимагається особлива гнучкість уявлень. У вивченні соціально-психологічної взаємодії і перцепції у педагогічному процесі вагомого значення набувають соціальні еталони і стереотипи, як такі механізми, що обумовлюють індивідуальні особливості спілкування.

У процесі комунікативної підготовки актуальним є питання щодо сформованості рівня мотивації студентів педагогічних спеціальностей стосовно оволодіння відповідними навичками спілкування.

Створення оптимальних умов для соціально-психологічної взаємодії і перцепції у педагогічному процесі виступає важливим аспектом діяльності вчителя.

Педагогічна соціальна перцепція має ряд специфічних характеристик, які проявляються в тому, що вчитель крім того, що має усвідомлювати особливості зовнішнього світу учня, прогнозувати якими уявленнями учень володіє про той об'єкт, що вивчає, має вміння і стати на точку зору учня, передбачити можливі труднощі та ін. Також у педагогічному сприйманні є те, що вчитель має прагнути до того, щоб зрозуміти учнів в процесі їхнього особистісного розвитку та становлення.

На сучасному етапі психолого-педагогічних наук з позицій особистісно-діяльнісного підходу готовність до професійної діяльності розглядається в єдності її мотиваційно-вольової та операційної сфер.

У дослідженнях науковців багато уваги приділено розробці змісту навчання майбутніх вчителів педагогічному спілкуванню. У їх працях відзначений провідний компонент комунікативних здібностей вчителя - соціально-перцептивні вміння (вміння розуміти дітей).

Аспекти міжособистісної перцепції майбутніх вчителів широко розглядалися В.Семиченком у дослідженнях педагогічного спілкування в системі вузівської підготовки. Він вказував на те, що у майбутніх вчителів необхідно формувати для успішного спілкування з учнями певні компоненти педагогічної праці.

Вчитель у педагогічній діяльності перш за все виконує функцію організатора. Він покликаний організовувати діяльність інших людей (дітей), яка спрямована на засвоєння соціального досвіду в умовах навчально-виховного процесу. Це в певній мірі передбачає і організацію суб'єкт-суб'єктних відносин учня, коли в процесі навчання праці, суспільно-корисної праці він створює матеріальні і духовні продукти праці; і суб'єкт-суб'єктних відносин, які формуються між людьми

Відомий психолог Г. М. Андрєєва у своїх дослідженнях також відводить особливу роль перцептивним процесам у педагогічному спілкуванні. Вона вважає, що здатність правильно сприймати іншу людину багато в чому визначає ефективність інформативної і комунікативної сфери спілкування.

Велике значення у формуванні в людини понятійно-образного знання психології інших людей і в розвитку у неї вміння швидко і правильно вникати у їх стан, передбачати їх дії, має розвиток у неї спостережливості. Спостережливість, яка проявляється у вмінні фіксувати в поведінці людини малопомітні, але психологічно значущі деталі, найтіснішим чином пов'язана із

здатністю індивіда розрізняти незначні зміни в макро- і мікро-експресії інших людей.

Для організації повноцінної і успішної взаємодії з іншими людьми необхідно розвивати комунікативні і соціально-перцептивні здібності особистості. Також тут ставляться завдання щодо оптимізації педагогічного потенціалу вчителя. Тобто в центрі уваги виступає не зміст педагогічної діяльності, а той суб'єкт, що її виконує. Слід підкреслити важливість розвитку самодіагностики і самовиховання що має бути позитивною передумовою підвищення якості виконання своїх професійних зв'язків.

Навчання у педагогічних вузах не забезпечує у певній мірі можливостей підвищення адекватності сприймання дитини майбутнім вчителем у зв'язку із відсутністю спеціальної роботи у цьому напрямку і говорить про доцільність тренінгової роботи.

Розглядаючи спілкування взагалі і соціально-психологічну взаємодію зокрема, у процесі підготовки майбутніх вчителів, можна стверджувати, що такі процеси є важливою умовою розвитку особистості. Особливого значення це набуває у студентські роки. Автори також вказують на тісний зв'язок процесів спілкування із навчальною діяльністю.

Навчальна діяльність опосередкована спілкуванням за трьома лініями: спілкування з викладачами, спілкування з однокурсниками, професійне спілкування під час практики (в школі).

Навчальна діяльність в студентські роки не може здійснюватися без включеності суб'єкта у систему вузівських відносин. Крім цього, навчальна діяльність в умовах вузу створює підвищене навантаження на психіку молодої людини. Тому повноцінне спілкування, як функціонально-рольове, так і емоційно-особистісне забезпечує збереження психічного здоров'я. Отже всі процеси взаємодії, перцепції, безпосереднього спілкування так чи інакше опосередковані навчальною діяльністю. У всіх сферах, які безпосередньо пов'язані з навчанням, студент вступає у взаємодію, суб'єктивно сприймає викладачів, однокурсників.

Проходячи педагогічну практику, він вступає в контакти з учнями, педагогічним колективом школи. Іншими словами, всі акти міжособистісної перцепції у майбутніх вчителів нерозривно пов'язані із навчальною діяльністю.

Організаційна функція не може бути виконана без «кооперації» між вчителем і учнями, між самими учнями. Кооперація можлива при здійсненні обміну інформацією, організації взаємодії між ними і, насамкінець, при організації взаємовідносин, тобто всі три сторони спілкування: комунікативна, інтеракційна і перцептивна стають необхідною умовою успішної реалізації педагогічної діяльності.

Важливими аспектами тут виступають готовність майбутніх педагогів до цих процесів у навчально-виховній роботі, розвиток соціально-психологічних умінь, міжособистісної взаємодії, нерозривність педагогічного процесу з педагогічним спілкуванням. Багато вчених на сучасному етапі розробляють програми активного соціально-психологічного навчання, вказують на поліпшення комунікативної підготовки майбутніх вчителів.

Аналізуючи сказане вище, можна стверджувати, що соціально-психологічна взаємодія посідає чільне місце серед структур компонентів у комунікативній підготовці майбутнього вчителя.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М. Учебник для высших учебных заведений. — 5-е изд., испр. и доп. М.: Аспект Пресс, 2007. 363 с.
2. Педагогічна майстерність: *Підручник* / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. К.: Вища шк., 1997. 349 с. [Зязюн-И-97-пдМайст з s-Pedagog] 666000 163 струкр 6-06-2007
3. Казміренко В.П. Програма дослідження психолого-соціальних чинників адаптації молоді людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. №6. С.76-78.
4. Ніколаєнко С. Проблема професійної адаптації викладача-початківця до роботи у вищому навчальному закладі. *Збірник наукових праць*. Вип.5. 2014. Електронний ресурс. Режим доступу: irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?...
5. Семиченко В. Психологія педагогічної діяльності: *навч. посібник*. К. : Вища школа, 2004.
6. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: *навч. посіб.* «Академвидав», 2006. 352с.

Галина Латковська

(студентка II курсу,

Навчально-науковий інститут мистецтв)

(Наук. керівн. – док. мистецтвозн., доцент **Б. Д. Кіндратюк**)

Навчання за принципом не насилля на уроках музичного мистецтва

Реалізація ідей концепції «Нова українська школа» вимагає реформування традиційної освітньої системи в напрямі створення сприятливіших умов для всебічного, гармонійного розвитку особистості учня. Відповідно зусилля педагогів спрямовуються на формування в дітей і підлітків інтересу до навчання, потреби в безперервному розвитку освіченості. Актуальність нашої теми зумовлена необхідністю усунення суперечностей між потребою в застосуванні нетрадиційних підходів до організації виховання та навчання на уроках музичного мистецтва, що сприяли б усебічному розвитку особистості школяра, і недостатнім розв'язанням цієї проблеми в теорії та практиці мистецької освіти.

Складні завдання перебудови навчально-виховного процесу в освітніх закладах у багатьох випадках вимагають використання позитивного світового

досвіду з гуманізації системи виховання в широкому розумінні останнього поняття. У цьому аспекті заслуговують на увагу ідеї видатного англійського педагога Олександра Сазерленда Нілла (1883–1973), який свого часу запропонував принципово новий погляд на процеси виховання та навчання, реалізуючи свої ідеї в діяльності заснованої ним школи Саммерхілл. Вона набула популярності у Великобританії в 1930-х рр. У той час англійський педагог мав великий вплив на вчителів і батьків, школа стала відомою в усьому світі, а лекції О. С. Нілла викликали неабиякий інтерес [4].

В освітній концепції О. С. Нілла розкрито філософські й психологічні основи ненасильницької педагогіки, визначаються мета, завдання, методи виховання та навчання, аналізуються педагогічні принципи. У них знайшли своє відображення ідеї згаданої педагогіки та погляди на підготовку вчителя, його роль у вихованні дитини. Концепція англійського педагога включає в себе ідеї екзистенціальної філософії: перевага природної основи над культурною; свобода людини у виборі власного шляху розвитку; залежність розвитку людини від її конкретного індивідуального досвіду [5]. Як встановила С. Муравська, О. С. Нілл прийняв систему цінностей екзистенціалістів, у якій головне місце займають свобода та відповідальність особистості. Відповідно з їхньою доктриною дитина не є об'єктом управління, а повністю свідомим суб'єктом, який має своє власне ставлення до себе й до навколишнього світу. Дослідниця зробила висновок, що принцип ненасилля в педагогічній концепції О. С. Нілла ввібрав у себе ідеї даосизму й екзистенціальної філософії, оскільки ненасилля в представника англійської педагогіки означає невтручання в природний розвиток дитини, уможливорює бути самою собою та нести відповідальність за свої вчинки [4, с. 77].

Вельми актуальними для сьогодення є трактування понять виховання і освіти, що займають центральне місце в педагогіці ненасилля О. С. Нілла. На його думку, виховання повинно бути спрямоване на вільний природний розвиток дитини, а освіта повинна озброювати її тими знаннями, що знайдуть практичне втілення в подальшому житті. Оригінальними визнають думки О.С.Нілла стосовно підготовки вчителя. Тут простежується очевидний вплив принципу ненасилля. Педагог вважав, що головним предметом у підготовці майбутніх учителів має бути дитяча психологія. Студенти повинні мати можливість жити поряд із дітьми й спостерігати за ними. Учителі мають усвідомити, що головним засобом освіти є гра, оскільки дитинство якраз і призначене для гри. Вони повинні приділяти увагу не тільки розумовим здібностям учнів, а й їхнім душевним переживанням. Англійський педагог був переконаний, що справжні вчителі повинні зберігати у своїй душі дитячі

цінності та мати природжений талант. Тільки вчителі, підготовлені за такими принципами, здатні реалізовувати у своїй діяльності принцип ненасилля [5].

Чільними правилами школи Саммерхілл є: діти мають свободу бути самим собою; їх успіх вимірюється не академічними досягненнями, а його визначенням, що пропонують самі діти; уся школа вирішує питання демократичним чином; кожна особистість має рівні права; керівництво навчального закладу відмовляється від насильницької дисципліни, прямих моральних повчань. Свобода стосовно відвідування занять є необхідною передумовою практичного застосування принципу ненасилля. Соціальний контроль у школі відбувався за допомогою загальних зборів. Якщо ж учні іноді не з'являються на заняття, то учителям варто замислитись, чого вони навчають і як. На думку О. С. Нілла саме гра в театрі й вокальне музикування є невід'ємною частиною виховного процесу, бо дає змогу дітям розкрити себе, як особистість [4; 6]. Таким чином, з урахуванням принципів педагогіки ненасилля, метою виховання на уроках музичного мистецтва, на наш погляд, є сприяння вільному природному розвитку музичних обдарувань дитини, позбавленої страху та тиску з боку дорослих. Педагог-музикант забезпечує можливості для всебічного розвитку кожної особистості, надає учневі свободу жити власним духовним життям, для цього вміло створює атмосферу щастя та любові, в якій дорослі демонструють дитині свою довіру та підтримку [6, с. 132-133].

При дослідженні нашої проблеми ми провели опитування серед учителів (узяло участь 23 педагоги). За його результатами зроблено такі висновки: не кожний з опитаних є компетентним у питаннях гуманної педагогіки (для оправдання, як правило, відповідають, що «в інституті таке не вчила», або «вже скільки часу пройшло, що й забулося»). Якщо більшість вчителів знають своє основне завдання – уміти «складне зробити доступним», то в них виникає запитання: «А як «доступне зробити цікавим?». Над цим, на наш погляд, повинні замислитись окремі вчителі. Як показує краща європейська практика, учителі-новатори досконало володіють методикою виховання дітей, уміло створюючи умови для розвитку всебічно гармонійної особистості. Закономірно, що наші університети повинні краще приділяти увагу підготовці майбутніх музикантів-освітян, більше давати часу на вивчення ними психолого-педагогічних дисциплін, краще організовувати для цього самостійну роботу студентів. Вона мала б, передусім, спонукати до пошуку відповіді на типові затруднення вчителів-музикантів.

Досвід функціонування школи Саммерхілл може бути використаний у роботі освітніх закладів України, зокрема при проведенні уроків музичного мистецтва. Запорукою цього стане передусім зміна ставлення вчителя до учнів,

демонстрування поваги, розуміння, схвалення та любові. Важливо усвідомити, що необхідно якомога частіше прислуховуватися до думки школяра. Він повинен мати певну свободу, внаслідок чого учні будуть здатні приймати самостійні рішення в будь-якому віці. Тому для правильного й успішного навчання дітей, руху разом із ними до музичного мистецтва, а не йти з ним до дітей, треба знати їхні вікові особливості, зважати на наукові дані про музичний розвиток і формування в людини музичних здібностей. Важливо врахувати не просто вікові особливості дітей, а індивідуально-психологічні відмінності. Тільки за таких умов, на наше переконання, загальноосвітня школа буде забезпечувати учням необхідний рівень музичної культури як засобу всебічного розвитку кожного.

Серед педагогічних основ налагодження навчання за принципом ненасилля, окрім удосконалення змісту освіти музичних занять, як переконує наше вивчення досвіду підготовки музикантів-педагогів, їхньої діяльності, варто частіше застосовувати нетрадиційні методи музичного виховання (для ефективного гуманного спілкування застосовувати метод «Учителі-казкарі», «Країна сонатна форма», складання учнями маленьких п'єс, використання розспівок-скоромовок, переведення часом нудних вправ із погляду учнів, на веселу нотну каліграфію на шляху в «Країну музичної теорії», частіше використовувати ігрові форми на уроках музичної літератури, ігри «Хто більше», «Юний музикознавець», виконання завдань «Моя фантазія», «Намалюймо музику», «Маленький» педагог, «Угадай-но», цікаве тестування як вид письмового опитування, урок-концерт, робота з картками-цікавинками тощо. Корисною для професійного зростання педагога-музиканта є розроблена спеціальна «Пам'ятка вчителю, який зважився добровільно віддати себе Вогню Творчого Натхнення» [2, с. 23-28]. У підготовці майбутнього вчителя важливо засвоєння ними відомостей про джерела та шляхи стимулювання інтересу до музики, положень модифікованої нами Пам'ятки «Нема проблеми дисципліни, а є проблема інтересу!».

Важливе місце у розвитку музичних здібностей школярів, гуманізації їхнього навчання займає використання низки музично-дидактичних ігор. Кожна така змодельована ситуація передбачає спрямовану дію на формування того чи іншого музичного обдарування школяра [3, с. 18-24]. Головною метою музично-дидактичних ігор є розвиток сенсорних і музичних здібностей дітей, поглиблення та закріплення елементарних знань про засоби музичної виразності. Корисними є розроблені Л. Ходонович музичні сюжетно-ігрові комплекси та сюжетні музично-дидактичні ігри, наприклад: «Пташки на гілочці» мета: навчити дітей імпровізувати на заданих звуках. Учитель налаштовує дітей на два звуки, наприклад: мі, соль «Це пташки, що сидять на

гілочках, але їм набридло сидіти, вони стали гратися, міняючись місцями. Ось так!» – учитель після власної імпровізації пропонує кожній дитині «проспівати» рух «пташок» по-своєму. Як захочення, імпровізатори одержують картки із зображенням пташок. Метою іншої гри «Речетатив» є розвиток навичок ритмічної імпровізації. Розповідаємо дітям, що часто герої опери не співають, а розмовляють речитативом, тобто під музику проговорюючи текст у певному ритмі. Пропонуємо уявімо себе композиторами й створити речитатив для дитячої опери: до віршів слід придумати ритмічний малюнок і наспівно їх прочитати. «Руйнувати – не будувати», мета гри: показати дітям значущість кожного засобу музичної виразності в музичному творі. Гра побудована на використанні прийому руйнування музичного образу. Під час вивчення будь-якого твору (вокального чи інструментального) пропонуємо дітям зруйнувати його образ – змінити темп, динаміку, лад, регістр, характер звуковидобування й звуковедення (штрихи), тембр ритмічного акомпаніменту й проаналізувати, як змінився характер. Гра «Дзвоник», її мета: закріпити навички виокремлення в музичному творі, який звучить, певної лексичної одиниці (засобу музичної виразності): пунктирного або синкопованого ритму, характерних зерен-інтонацій або гармонії, динаміки, ладу, фактури, штрихів тощо. Педагог називає засіб музичної виразності, характерний для твору, вибирається ведучий, який під час звучання музики дзвонить тоді, коли почує названий засіб музичної виразності [3, с. 18-24].

Успішний розвиток дітей залежить не тільки від компетентності вчителя у сфері свого предмета, а й багато в чому обумовлюється ставленням до учнів, високою культурою спілкування. Вона обумовлює превалювання педагогіки партнерства. Тому так важливо, щоб особливо в роботі з учнями молодшого шкільного віку переважала ігрова форма навчання. У цьому періоді класний керівник, майстер-педагог часом займає вище місце, ніж батьки. У підлітковому ж періоді навчання учнів наповнює велика кількість енергії, відхрещення від усього дитячого, бажання усе починати (щоправда, не завжди закінчувати). Тут класний керівник, педагог-музикант виступають уже організатором. У старшокласників провідний вид діяльності – спілкування. Тому міняється позиція педагога, який має бути в спілкуванні не ментором, а частіше займати роль консультанта, радника. При налагодженні взаємодії зі школярами педагог повинен робити все для того, щоб сприяти їхньому вільному природному розвитку особистості, позбавленого страху та тиску з боку дорослих, забезпечувати можливості для її всебічного розвитку. Для цього слід надавати дитині свободу жити власним духовним життям, створювати атмосферу щастя та любові, у якій дорослі демонструють дитині свою довіру та підтримку.

Слідуючи за важливими елементами в ненасильницькій педагогіці О.С.Нілла, важливо залучати учнів до самоврядування та створення атмосфери свободи. Тому важливо, навіть, при організації музично-дидактичних ігор на уроці музичного мистецтва, створювати ситуації, де школярі самі обирають ролі, відзначають учнів, які виокремилися в тій чи іншій сфері діяльності на занятті, самі програмують вибір навчальних ігор тощо.

Провідні ідеї ненасильницької педагогіки О. С. Нілла можуть бути творчо використані шляхом включення у процес вивчення курсів педагогіки, історії педагогіки, педагогічної майстерності, педагогічних технологій, що буде сприяти покращенню підготовки та перепідготовки освітян.

Дослідження не вичерпує багатоаспектності проблеми. У сучасних умовах розвитку Української держави актуальними залишаються пошуки подальших шляхів гуманізації освіти, аналіз не тільки інших світових гуманістичних систем та їхнє порівняння з педагогікою ненасилля О. С. Нілла, а й, що особливо важливо, віднаходити подібні системи роботи зі школярами в досвіді роботи кращих педагогів України. У підсумку це сприятиме узагальненню та популяризації передової практики діяльності зі школярами – запоруки виховання психічно та фізично здорового, всебічно розвиненого покоління.

Список використаних джерел

1. Гумінська О. Система Кервента–Кодая: розвиваємо ладове вітчуття. *Мистецтво та освіта*. 2017. № 2. С. 14-18.
2. Іванчикова О. Вільні імпровізації на тему «Нетрадиційні методи музичного виховання». *Мистецтво та освіта*. 2007. № 3. С. 23-28.
3. Лобанич Л. Музично-дидактичні ігри в початковій школі. *Мистецтво та освіта*, 2017. №2. С. 18-24.
4. Муравська С. О. С. Нілл про освіту і виховання. *Рідна школа*. 2005. № 12. С. 76-78.
5. Муравська С. О. С. Нілл про підготовку вчителя. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 77-79.
6. Муравська С. Організація навчання за принципом не насилля в школі Саммерхіл. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 4. С. 126-133.

Ірина Левицька

(студентка другого освітнього рівня I курсу,
спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
педагогічний факультет)

(Наук. керівн. – д. іст. н., проф. **Б. П. Савчук**)

Народознавчий компонент у формуванні екологічної культури студентів-бакалаврів (на прикладі вивчення дисципліни «Ботаніка»)

Екологічна культура зростаючого покоління України є одним із пріоритетних напрямів розвитку суспільства. В екологічній культурі як соціальній системі держави головним є формування всебічно розвинутої

творчої особистості, що проголошується Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті.

Педагогічна наука на сучасному етапі інтенсифікувала пошук шляхів розв'язання проблем екологічної освіти. Виходячи з методологічних позицій, філософські проблеми екологічної освіти було розглянуто у працях Ф. Вольвача, А. Галєєвої, Є. Гарусова, С. Глазачева, М. Доброхода, М. Кисельова, В. Крисаченка, М. Моїсеєва, М. Назарука, Л. Салєєва, М. Фоміної; психолого-педагогічні – у роботах С. Дерябо, А. Дьоміна, Н. Добрецової, О. Захлебного, І. Зверєвої, О. Злотіної, Б. Іоганзена та ін. Історичні аспекти екологічної освіти і виховання досліджувалися у роботах І. Костицької, В. Скупної, Н. Фокіної.

Формування екологічної культури студентів вищих навчальних закладів вивчали Г. Білявський, М. Бойчева, В. Бровдій, М. Грейда, Н. Лисенко, О. Мітрясова, О. Микитюк, Т. Нінова, М. Швед та ін.

Формування екологічної культури особистості викликане потребою часу. Екологічне виховання є одним із провідних напрямів виховання майбутніх фахівців, які здобувають освіту у вищій школі. Його мета – озброїти студентство глибокими знаннями про довкілля (природне та соціальне), сформуванню в нього відповідні світоглядні ціннісні орієнтації щодо природи, набуті умінь і досвіду розв'язання екологічних проблем, спонукати до безпосередньої участі в природоохоронній роботі тощо [5].

Науковці зазначають, що шляхами підвищення екологічної культури студентства й ефективності екологічного виховання є: збільшення ваги екологічних питань як у рамках певних предметів, так і за допомогою налагодження внутрішніх та між предметних зв'язків; створення в закладах освіти відповідної навчально-матеріальної бази: куточків охорони природи, живих куточків та ін.; удосконалення форм і методів екологічного виховання, активне залучення вихованців до природоохоронної роботи; формування мотивів відповідального ставлення до природи, прагнення глибше пізнати її, примножувати її багатства [2; 6].

Шлях до високої екологічної культури лежить також через ефективну екологічну освіту. Тому закономірно, що підготовка майбутніх фахівців «з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи», має стати одним із наріжних важелів у розв'язанні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем України [6].

Сьогодення потребує пошуку та втілення в систему освіти нових педагогічних технологій та оновлення старих методик навчання.

Згідно зі статтею 26 Закону «Про вищу освіту», основні завдання закладу вищої освіти – це: забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності; створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства [1].

Зміни життя в сучасному світі вимагають і змін мети та призначення сучасної освіти. Знижується функціональна значущість і привабливість традиційної організації навчання, передача «готових» знань від викладача до слухача перестає бути основним завданням навчального процесу.

Не подання сухого теоретичного матеріалу робить з викладачів великих учених. Жодна аудиторія не буде зосереджено слухати однотонного повторення суміжного матеріалу. Роль викладача – перетворити аудиторію студентів зі зкупчення пасивних спостерігачів на активних учасників заняття. Студент повинен бути зацікавлений у тематиці заняття. Це досягається використанням нових засобів навчання в сукупності з простотою подання матеріалу. Якщо викладач у своїй роботі буде використовувати активні форми та методи навчання, то це важливе питання буде розв'язане саме собою. Активні форми навчання будуються на інтерактивних методах, коли існує взаємозв'язок не лише між викладачем і слухачем, а й між слухачами у навчанні.

Отже, інтерактивність, інтенсифікація процесу навчання, зворотний зв'язок – помітні переваги цих технологій, котрі зумовили необхідність їх застосування в різних галузях людської діяльності, насамперед у тих, які пов'язані з освітою [4]. Основна характеристика «Інтерактиву» – це спеціальна форма пізнавальної діяльності. Навчальний процес має бути організовано так, що практично всі слухачі заохочені до процесу пізнання, вони мають можливості розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають. Відтак повинна бути атмосфера доброзичливості, взаємопідтримки – форма кооперації та співпраці. На занятті варто організовувати індивідуальну, парну, групову роботу, застосовувати дослідницькі процеси, ділові гри, роботу з документами, різними джерелами інформації, використовувати творчі завдання тощо [4].

У сфері формування суб'єктивного ставлення до природи зміст екологічної освіти і, в першу чергу, виховання полягає у розвитку цього ставлення у дітей, починаючи із шкільного віку, в орієнтації виховання на народні традиції, звичаї. У сфері формування стратегій і технологій екологічної діяльності зміст екологічної освіти полягає в оволодінні молоддю уміннями та навичками: а) естетичного засвоєння природних об'єктів; б) отримання наукової інформації щодо світу природи; в) взаємодії з природними об'єктами в умовах

антропогенного середовища; г) природоохоронної діяльності. Екологічна освіта у ВНЗ є продовженням попередніх етапів екологічної освіти (дитячий садок, середня школа, родина) і наступним, більш високим рівнем у системі безперервної багатоступеневої екологічної освіти. ВНЗ повинен виховувати у студентів почуття високої відповідальності за збереження та примноження природних багатств, бережливе їх використання, охорону природного середовища та довкілля [3].

Щоб розв'язати ці проблеми, необхідно навчити студентів самостійно оволодівати знаннями, використовуючи різні джерела інформації, інтернет; застосовувати знання в навчальній та практичній діяльності.

Як показали результати наших спостережень, з-поміж проблем формування екологічної культури студентів-біологів виокремлюємо, на наш погляд, такі наріжні, як-от: неефективність використання деяких традиційних прийомів і методів навчання для сучасних молодих людей; низька мотивація студентів щодо необхідності вивчення біології; байдужість до навчання та ін.

Окрім того, прогалиною в цьому процесі є й те, що у сучасній вищій школі недостатньо уваги приділяється такому аспекту виховання, як прищеплення у майбутніх фахівців з біології любові та пошани до здобутків української культури, народознавства, а також надбань різних народів. Уважаємо, що в процесі вивчення ботаніки майбутній учитель біології міг би використовувати джерела з українського фольклору та усної народної творчості різних народів, які мешкають на теренах України, міфологію, біблійні історії, різні описові матеріали тощо. Усе це б сприяло підвищенню візуального й вербального запам'ятовуванню складного матеріалу.

На наше переконання, для успішного навчання потрібний постійний стимул до активної плідної праці студента й викладача. Нестандартний урок – передусім, творчість, самобутність, навіть мистецтво вчителя, педагога-майстра, який застосовує власні нетрадиційні форми роботи з дітьми, використовує індивідуальні, часто саморобні дидактичні матеріали, дедалі більше урізноманітнюючи й удосконалюючи їх.

Основна мета підготовки таких нестандартних уроків – дати вчителю матеріал для підвищення якості та ефективності уроку, можливість оптимізувати навчальний процес, зробити його цікавим. Використання розглянутих прийомів на уроках сприятиме розвитку пізнавального інтересу, поглибленню знань з біології і підготовкою студентів до реального професійного педагогічного життя. Велике значення тут матиме застосування інтерактивних форм та методів, що передбачає докорінну зміну методичних стереотипів, які сформувалися у викладачів.

У працях багатьох науковців, педагогів (П. Балан, Ю. Вєрвєс, А. Кіріченко, В. Ковальчук, М. Кучеренко, В. Лоза, С. Межжерін, Я. Межжеріна, М. Мусієнко, П. Славний, Г. Щукіна, О. Г. Ярошенко та ін.) підкреслюється: щоб досягти гарного результату, необхідно активізувати пізнавальну діяльність кожного студента, сприяти розвитку трьох складників мислення:

- аналітичне мислення необхідне для аналізу, порівняння нової інформації з набутою раніше;
- творче мислення створює можливість формулювати нові ідеї, виходити за межі вже відомих знань, аналізувати свої ідеї й оцінювати їх переваги;
- практичне мислення допомагає застосовувати знання в нових, нестандартних ситуаціях, використовувати їх у повсякденному житті [4].

На нашу думку, викладати лекційний матеріал цікаво можуть усі педагоги. Для цього необхідно об'єднати теоретичні матеріали подання, яких вимагає програма, і доповнити їх засобами народознавства. Це дозволить підвищити рівень сприйняття й творчі здібності студентів.

Звісно, такий метод ще потребує перевірки на практиці. Створення спецкурсів з ботаніки з пробним використанням даних засобів могло б посприяти поширенню даних методів. Перевірку доречно проводити систематично з використанням діагностичних методів, зокрема анкетування. Згідно з отриманими даними, математично-графічним методом можна відобразити прогрес чи регрес студентів у вигляді таблиць і діаграм. Цей метод дозволить пізнавати матеріал цікаво, також студент сам може запропонувати щось нове чи доповнювати матеріал, який подає викладач. Право вибору надає людині більше можливостей до розвитку.

Отже, процес формування екологічної культури студентів-біологів у виші – це сукупність таких компонентів: екологічні знання – екологічне мислення – екологічний світогляд – екологічна етика екологічна культура. Екологічно і гуманістично спрямовані форми і методи формування екологічної культури особистості у ВНЗ створюють модель позитивної моральної і суспільної поведінки, формують своєрідний захисний механізм, що запобігає деформації моральних і духовних цінностей.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту». Законодавство України. *Електронний ресурс*. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18
2. Екологічне виховання студентської молоді: Педагогіка вищої школи / авт.-укл.: З.Н.Курлянд. К. : Знання, 2007. 495 с.
3. Іслам А.В. Сучасна екологічна освіта у ВНЗ України. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer31/555.pdf>
4. Ковальчук В. Інноваційні підходи до організації навчального процесу. К.: Шкільний світ, 2011. 287 с.

5. Концепція екологічної освіти в Україні. *Електронний ресурс*. Режим доступу: <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d33.htm>

6. Труханівська О. М. Екологічне виховання студентської молоді. *Електронний ресурс*. Режим доступу: http://www.confcontact.com/2013-specproekt/eg4_truhanivska.htm.

Аліна Качаліна

*(студентка другого освітнього рівня I курсу,
спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
педагогічний факультет)*

(Наук. керівн. – канд. пед. наук, доцент Л.М. Прокопів)

Фактори розвитку науково-дослідної роботи студентів у вищих зкладах освіти

Модернізація сучасної освіти в контексті освітньої системи Європи зумовила швидку зміну підходів до роботи вищих закладів освіти України та модифікацію освіти. У таких умовах постійного реформування діяльність фахівців освітньої галузі освіти модифікується, набуває науково-дослідного спрямування. У цьому контексті проблеми розуміння науково-дослідної роботи студентів (НДРС) актуалізуються.

Питання НДРС вивчено у роботах В. Андрєєва, А. Воробйова, О. Іващенко, В. Стрельської, І. Усачова та ін. Пошуково-дослідницька діяльність проаналізована І. Карнаухоною, Г. Кловак, О. Прохоровою, О. Яновським та ін. У ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» педагогічні аспекти науково-дослідницької діяльності студентів досліджували Т. Завгородня, Л. Прокопів та ін.

Все ж особливості НДРС студентів природничих спеціальностей на сьогодні потребують детальнішого аналізу.

Метою статті є розкрити основні підходи до розуміння сутності НДРС та виявити фактори розвитку НДРС у сучасній вищій школі. Підготовка студентів до науково-дослідної та педагогічної діяльності завжди знаходилися в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців

Як зазначають С. Белов, Д. Лазарева однією з умов реформування сучасної освіти є «інтеграція освіти і науки, активне використання наукового потенціалу вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ, новітніх теоретичних розробок та здобутків педагогів-новаторів у навчально-виховному процесі» [1].

Науковці переконують першорядність науково-дослідної роботи, засвідчують необхідність розвитку й обґрунтування системи навчання. визначають першорядність науково-дослідної діяльності та свідчать про потребу розвитку та обґрунтування системи навчання.

Зокрема С. Герасименко наголошує, що науково дослідна діяльність є одним з визначних факторів буття вищого навчального закладу, від неї залежить рівень викладання, розвиток творчості, зв'язок навчання з сучасною освітою, суспільне та економічне життя [2, с. 69].

В. Загв'язінський переконує, що залучення студентів НДРС є важливим елементом розвитку компетентнісного фахівця, вироблення у нього якостей фахівця. НДРС не лише допомагає росту фахового і професійного рівня, а і сприяє розвитку самостійності особистості [3].

Під дослідницькою діяльністю також розуміють «оволодіння спеціальними знаннями та навичками, методологією та методами наукового дослідження в процесі пізнання» [6].

Саме наукова робота, дослідницька її складова сприяє всебічному інтелектуальному зростанню особистості, формує її світогляд.

В.Шейко доводить, що НДРС є «однією з найважливіших форм навчального процесу, засобом підвищення якості підготовки і виховання фахівців із вищою освітою, здатних творчо застосовувати у практичній діяльності новітні досягнення науково-технічного та культурного прогресу» [7, с. 17].

Л. Квіткіна науково-дослідницьку діяльність студентів розуміє як «ефективний метод підготовки якісно нових спеціалістів у вищій школі, оскільки сприяє розвитку творчого мислення, дослідницьких навичок, наукової інтуїції, глибинного мислення тощо» [4, с. 36]. На її думку, основна мета наукових досліджень студентів полягає у практичному закріпленні теоретичних знань, здобутті навичок проведення самостійних наукових досліджень та формуванні творчого мислення студентів [4, с. 36].

Важливим для нас є той факт, що написання рефератів, курсових, дипломних робіт на сьогодні визначено в освітніх програмах спеціальностей. Така робота неможлива без проведення найпростіших наукових досліджень. Тому вважатимемо, що НДРС повинні займатися усі студенти вищих закладів освіти, а другого магістерського рівня, зокрема.

Науково-дослідна діяльність студентів є однією із головних складових частин освітнього процесу.

Аналіз джерельної бази дає підстави стверджувати про пряму залежність стану НДРС від загальної організації науки в вищих закладах освіти в цілому.

Системний підхід до аналізу становлення, розвитку НДРС у сучасному вищому закладі освіти дав можливість визначити наступні фактори, які впливають на успішне протікання цього процесу:

- розгортання у вищих освітніх закладах науково-дослідницької роботи та посилення наукового потенціалу;

- участь у грантових програмах, наукових проектах;
- підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу;
- покращення якості навчально-виховного процесу;
- укріплення матеріально-технічної бази вищої школи; утвердження правового статусу НДРС;
- навчання студентів елементам НДРС у навчальному процесі;
- використання системи стимулювання студентів та викладачів;
- підтримка творчої ініціативи у розробці і впровадженні нових форм НДРС.

Г. Кловак визначає основні принципи, на яких має базуватись науково-дослідна робота студентів:

- залучення студентів до НДРС має бути безперервним, від початку до завершення навчання;
- система НДРС у вищому закладі освіти має включати як творчу підготовку для всіх студентів, що здійснюється у навчальному процесі, так і науково-дослідну роботу, що проводиться у позанавчальний час здібними та краще підготовленими студентами;
- тематика наукових досліджень студентів повинна мати тісний зв'язок з науковою тематикою кафедри, лабораторії, загальноосвітньої школи, викладачів, учителів та наукових співробітників вищого закладу освіти;
- планування НДРС у вищому закладі освіти має носити комплексний характер, що передбачає залучення всіх кафедр, наукових підрозділів;
- система організації НДРС має включати такі ефективні форми, які б дозволяли об'єктивно відбирати та сприяти розвитку обдарованої студентської молоді;
- ефективна організація НДРС має передбачати систему стимулювання студентів і викладачів, які беруть активну участь у її проведенні;
- орієнтація викладачів у виборі педагогічних технологій вищої школи має бути спрямована на розвиток пізнавальної активності, інтелектуального мислення студентів;
- формування критичного мислення у майбутнього фахівця - одне з основних завдань вдосконалення науково-дослідної роботи;
- максимальне використання навчально-допоміжної бази вищого закладу освіти (науково-дослідних і навчальних лабораторій, центрів творчості, шкіл-лабораторій тощо) для здійснення науково-дослідної роботи є ефективним засобом залучення студентів до наукової роботи викладачів;

➤ створення наукових шкіл у вищих педагогічних закладах є важливим психолого-педагогічним механізмом залучення студентів до наукових досліджень;

➤ здійснення різноманітної за змістом і формою науково-дослідної діяльності дозволяє реалізувати особистісно орієнтований підхід до студента, стимулювати його зацікавленість, розвивати різні дослідницькі вміння тощо [5].

На підставі вивчення становлення і розвитку НДРС, виявлення її позитивних і негативних сторін, нами сформульовано певні пропозиції щодо організації НДРС у вищій школі:

1. Враховувати тенденції розвитку науково-дослідної роботи студентів, її сучасні риси й особливості, а також соціальні фактори, що обумовлюють перспективне планування і прогнозування НДРС.

2. Розвивати НДРС відповідно до комплексних планів організації НДРС на весь період навчання. При цьому розробку таких планів роботи для кожної спеціальності на кафедрах з врахуванням професіограми майбутнього фахівця.

3. Прагнути до чіткої погодженості в роботі всіх організацій, причетних до керівництва НДРС.

4. Реорганізувати студентські наукові товариства які, як показало дослідження, зіграли важливу роль у розвитку НДРС. Цей процес повинен відбутися на новій науково-методичній основі у відповідності до сучасних вимог до розвитку НДРС.

5. Проводити спеціальні педагогічні, психологічні, історичні і соціологічні дослідження з метою розробки науково-обґрунтованих форм та методів залучення студентів до НДР, вивчення особливостей цього резерву інтелектуального потенціалу вищої школи.

6. Аналізувати підсумки масових заходів щодо НДРС, таких як конкурси студентських наукових праць, студентські наукові конференції, олімпіада й ін.

7. Виробити більш конкретну й об'єктивну систему звітних показників по НДРС, диференціюючи їх по групах вищих закладів освіти різного профілю підготовки фахівців. Удосконалювати форми контролю за результативністю НДРС, використовуючи для цієї мети комп'ютерні дані.

З ціллю їхнього удосконалювання, керуючись при цьому не стільки розуміннями масовості участі в них студентів, скільки педагогічною доцільністю, що полягає в розвитку творчих здібностей і підвищенні рівня професійної підготовки студентів.

На сьогодні заслуговує уваги тенденція заміни наукових гуртків науковими тематичними семінарами кафедр, а також проблемними групами, що складаються з наукового керівника, 3-4 аспірантів і 6-12 студентів.

Варто залучати можливо більше число студентів до виконання тематичних планів по НДРС з наступним практичним використанням результатів їхньої праці, розширювати і поглиблювати НДРС на базі виробництва, інститутів Академії наук, галузевих НДІ й у рамках учбово-науково-виробничих об'єднань.

Ширше використовувати надане закладам освіти право навчання за індивідуальними планами відмінників і тих студентів, котрі активно беруть участь у науково-дослідній роботі студентів, чітко плануючи їхню самостійну роботу і контролюючи її результат.

Отже, НДРС є важливим елементом освітнього процесу у вищій школі. При цьому особлива увага науково-дослідній діяльності приділяється саме в процесі підготовки магістрів НДРС є не лише складовою навчального процесу у вищих закладах освіти, вона має на меті індивідуальний, особистісно-орієнтований і діяльнісний підхід до пошуку талановитої молоді у навчально-виховному процесі. Дана стаття не вичерпує всіх аспектів дослідження. Перспективним вважаємо компаративістський аналіз НДРС роботи у ВНЗ України та зарубіжжя.

Список використаних джерел

1. Белов С.А., Лазарева Д.Г. Обучение студентов вуза с использованием блогов как средства управления их учебно-познавательной деятельностью. *Электронный ресурс*. URL.: <http://izvestia.asu.ru/2011/2-2/peda/TheNewsOfASU-2011-2-2-peda-02.pdf>
2. Герасименко С. В. Научно-исследовательская деятельность преподавателей инновационного учебного заведения как объект управления. *Педагогические проблемы становления субъективности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования*: сб. науч. и метод. трудов. Волгоград, 2001. С. 68-72.
3. Загвязинский В. И. Исследовательская деятельность педагога: учеб. пособие. *Электронный ресурс*. URL.: https://www.academia-moscow.ru/ftp_share/_books/fragments/fragment_17317.pdf
4. Квиткина Л.Г. Научное творчество студентов. М., 1982. 108 с.
5. Кловак Г. Т. Генеза підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах України (кінець XIX – XX століття) : *автореф. дис... доктора пед. наук*: 13.00.01. К., 2005. 42 с.
6. Прохорова О. В. Особливості науково-дослідної компетентності магістрантів педуніверситетів. *Електронний ресурс*. Наука і освіта. 2012. № 8. URL.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2012_8_40
7. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: *підручник для студентів вузів / 3-тє вид., стереотип К.*: Знання-Прес, 2003. 295 с.

Жанна Данилюк

(студентка другого освітнього рівня

спеціальності хорове диригування,

Навчально-науковий інститут мистецтв),

(Наук. керівн. – док. мистецтвозн., доцент **Б. Д. Кіндратюк**)

Педагогічні засади формування вокально-хорових навичок школярів із використанням публікацій журналу «Мистецтво та освіта»

Розбудова сучасної національної системи освіти спонукає до пошуку і впровадження нових педагогічних підходів, методів і форм, які б відповідали розвитку особистості в XXI столітті, сприяли розкриттю її духовно-моральних, інтелектуально-розумових і фізично-оздоровчих здібностей. У зв'язку із цим важко переоцінити значення музичного мистецтва для всебічного розвитку підростаючого покоління. Цілеспрямоване формування музичної культури особистості, зокрема шляхом включення у вокально-хорову діяльність, здійснюється в шкільних і позашкільних закладах. Тому в музичній педагогіці залишається актуальною проблема пошуку можливостей і напрямів розширення змісту шкільної музичної освіти в позаурочній і позашкільній роботі, застосування відповідних методів і форм роботи, спонукання хормейстера до безперервного професійного самовдосконалення.

В епоху засилля інформації величезного значення набуває мистецтво, а особливо музика, в її дії на емоційну сферу людини. Хоровий спів – один із вельми корисних видів музичної діяльності дітей. Його значення різноманітне: сприяє розвитку не лише їхніх музичних здібностей і голосу, а й мислення, мовлення, розширює словниковий запас вихованців. Він викликає в школярів яскраві емоції, впливає на художньо-естетичні й духовно-моральні почуття. Тому так важливо розкривати й популяризувати серед хормейстерів окремі узагальнені педагогічні засади розвитку вокально-хорових навичок школярів.

Інтеграція української освіти до європейського культурного простору вимагає нових підходів до розробки теоретико-методичних основ загальної музичної освіти. Дослідження сучасних науковців у галузі її теорії та методики, музичної педагогіки спрямовуються на створення нових концепцій і навчальних програм, метою яких є підвищення рівня музичної культури молоді. Однак самою розробкою та експериментальною апробацією нових навчальних програм із художньо-естетичного виховання молоді не обійтися. Важливо ще мотивувати педагога-музиканта до безперервного мистецько-професійного самовдосконалення, тобто сформувати вміння орієнтуватися в новітніх публікаціях і творчо їх застосовувати у своїй діяльності, приміром, у роботі з дитячим хоровим колективом. Тому метою нашої статті є показ вирішення окремих проблем його керівника шляхом використання надбань музичної педагогіки. Вони регулярно публікуються на сторінках журналу «Мистецтво та освіта».

Високохудожнє виконання пісенно-хорового репертуару в дитячому мистецькому колективі загальноосвітньої школи стає якісним лише на основі

розуміння та відчуття учнями музичного образу. Відповідно, це є першою обов'язковою запорукою хорового співу. Проте однієї цієї умови недостатньо, потрібно ще вміти передати зміст і характер пісні під час співу. Така компетентність, як переконує досвід роботи автора з дитячим хоровим колективом, вимагає від його членів володіння хоча б мінімальною вокально-хоровою технікою, зокрема спеціальними навичками [6, с. 10].

Розвиток вокально-хорових навичок учнів багато в чому залежить від умінь учнів розуміти музику. Така здатність повноцінного її сприймання залежить від розвиненого ладового й музично-ритмічного відчуття, хисту до слухового уявлення. Такі здібності передовсім формуються шляхом включення дітей і підлітків у різноманітну музичну діяльність не тільки на заняттях хорового гуртка, а й на уроках музичного мистецтва. У цьому нам стає в нагоді досвід розвитку ладового відчуття в дітей, що є однією з основних музичних здібностей у структурі музикальності. Корисними для нас стали методики розвитку ладового відчуття Джона Кервена й Золтана Кодая [1]. Запропоновані нові форми використання системи відносної сольмізації у вигляді розроблених практичних завдань і методичні поради стосовно їхнього застосування, як переконує досвід, особливо сприяють розвитку ладових відчуттів хористів.

Корисними для керівників дитячих хорових колективів стали основні положення комплексної музично-співочої системи Д. Огороднова. Нині вона дещо вдосконалена, краще адаптована до потреби мистецько-вокальних гуртів дитячих навчальних закладів. Популяризуються різні види роботи з дітьми в межах цієї системи – художнє трактування, ладові жести, алгоритм формування голосу. У підсумку це сприяє не тільки вокальному, а й загальному музичному становленню, розвитку емоційної, рухової сфер особистості [4].

Важливим у роботі керівника дитячого хорового колективу є не тільки зміст роботи стосовно розвитку вокальних навичок учнів, а й методи та форми організації діяльності. Тому значимими є вибрані хормейстером шляхи взаємодії з вихованцями, тобто методи навчально-виховної роботи. Завдяки спробі В. Черкасова по-новому класифікувати інтерактивні методи музичного навчання в дитячій школі мистецтв (метод інтерпретації музичних творів, метод співпереживання, метод емоційного впливу та ін.) й обґрунтування їх ефекту ми отримали змогу всебічно впливати на інтелектуально-творчий розвиток учнівської молоді, розширити її пізнавальні можливості, краще формувати художньо-естетичні якості особистості [7, с. 14-23].

З поміж шляхів і способів музичного навчання мають особливу наукову й практичну цінність, як ми переконалися: метод наслідування або копіювання, метод ілюстрації твору музичного мистецтва, метод музичного узагальнення, метод співу з голосу чи на слух, метод інтерпретації творів музичного

мистецтва, метод контрасту й зіставлення, метод спостереження за розвитком музичної дії у вокальному творі, метод співпереживання, метод емоційного впливу.

Разом із методами серед педагогічних засад вокально-хорової роботи важливе місце займають її форми. Метою проведення вокально-хорових ігор є формування вокально-хорових навичок, як-от: дихання, звукоутворення, інтонація, дикція й артикуляція, ансамбль і стрій. Усі ці аспекти вокально-хорової техніки тісно пов'язані між собою. Наприклад, володіння звуком має такі компоненти: доречне звукоутворення, правильне використання резонаторів, чисте інтонування, злагодження регістрів, атака звука, звуковедення, опанування динамікою, рухливість голосу. Вокально-хорові навички прищеплюють у процесі вивчення пісенного репертуару за допомогою спеціальних вправ, що можуть проводитися у формі гри або ігрової ситуації. Відповідно вокально-хорові ігри можна розділити на підставі логіки роботи над вокально-хоровими навиками [7]. Варто зауважити, що всі музично-дидактичні ігри мають комплексний характер (позитивно впливають на різні аспекти музичності дитини, розвиток її музичної культури, сприяють засвоєнню контролю та корекції спеціальних знань, умінь і навичок) тому її класифікація умовна [6; 7].

Школярі, яке переконують результати вивчення досвіду роботи педагогів-хормейстерів, краще відвідують заняття мистецького гуртка тоді, коли його заняття проходять цікаво. Завдяки цьому не тільки зберігаються психічні й фізичні сили дитини, а й вони зміцнюються. Тут стає в нагоді впровадження положень музикотерапії. Цей феномен розглядається як технологія (метод) соціально-педагогічного, психосоматичного впливу на людину (дитину). Автором зроблено спробу впровадити окремі механізми функціонування музикотерапії в загальноосвітній школі, можливості використання в умовах навчально-виховного процесу. У вирішенні таких психолого-педагогічних завдань особливо корисними є виокремлені індивідуальні й групові форми роботи з учнями. Цей засіб реалізується через активну, рецептивну (пасивну) й комбіновану музикотерапію [5, с. 7-11].

У розвитку вокально-хорових навичок школярів продуктивним стає використання електронних підручників та інформаційних технологій. Їхні переваги очевидні за умови методично грамотного й доцільного застосування методів і форм роботи, що відповідають віковим особливостям учнів. Для цього, яке ми переконалися, варто передбачити виконання школярами ігрових і творчих завдань з електронних підручників, а педагогу подбати про створення необхідного інформаційного-технологічного забезпечення за допомогою поданих Л. Кондратовою програм і редакторів [4].

Корисним для хормейстерів в їхньому професійно-педагогічному зростанні є використання поданого О. Гумінською комплексу наукових методів: аналіз науково-педагогічної літератури з методики музичного виховання школярів, програм, матеріалів науково-практичних конференцій, порівняльний аналіз застосованих колегами змісту, способів організації та форм виховання вокально-хорових навичок, розробка методики проведення заняття та її впровадження в практику [1, с. 14-18]. Особливим стимулом до професійно-педагогічного самовдосконалення хормейстерів є привчання їх шукати в проведених музичних заняттях причин успіхів і невдач.

Нині в науковій літературі добре розкрита сутність поняття «самоосвіта вчителів музики в системі післядипломної педагогічної освіти», йому, зокрема, надано слушні й діяльні практичні рекомендації стосовно формування та розвитку вокально-хорових навичок школярів. Особливо зацентровано увагу на окремих аспектах методики роботи з вихованцями. Приміром, у нашому професійно-педагогічному зростанні успішно застосовуються розроблені орієнтовні завдання, методи й форми гурткові роботи з учасниками дитячого шкільного хору [2]. Ці та чимало інших подібних позиточних порад із досвіду роботи хормейстерів стосовно педагогічних засад формування вокально-хорових навичок школярів ми отримали й апробували завдяки вельми корисних публікацій журналу «Мистецтво та освіта».

Список використаних джерел

1. Гумінська О. Система Кервена-Кодая: Розвиваємо ладове відчуття. *Мистецтво та освіта*. 2016. №1. С.14–18.
2. Дубровіна І. Організація шкільного хорового колективу як складова самоосвітньої діяльності вчителів музики. *Мистецтво та освіта*. 2015. №3. С. 35–39.
3. Кусонская Т. Музикально-вокальне виховання по методиці Д. Огороднова. *Мистецтво та освіта*. 2016. №4. С.12–14.
4. Кондратова Л. Електронні підручники та інформаційні технології на уроках музики. *Мистецтво та освіта*. 2016. №2. С.10–14.
5. Локарева Г. Можливості використання музикотерапії в загальноосвітніх закладах. *Мистецтво та освіта*. 2017. № 5. С.17–11.
6. Шевченко Н. Розвиток пізнавального інтересу школярів до музики. *Мистецтво та освіта*. 2017. №4. С.10–14.
7. Черкасов В. Інтерактивні методи музичного навчання. *Мистецтво та освіта*. 2016. №2. С.14–23.

Анна Туркалевич

*(студентка I курсу, лікувальна справа, медичний факультет
Івано-Франківського національного медичного університету)*

Ю.С. Чопик

(Наук.керівн. – канд. пед. наук, старший викладач)

Вплив засобів масової інформації на поведінку студентів

«Хто володіє інформацією,
той володіє світом»

Уінстон Черчіль

Друковані ЗМІ, електронні мас-медіа, а особливо мережа Internet чинить серйозний вплив на життя тінейджерів. Наприклад, електронні мас-медіа, зокрема телевізор, транслюють численну кількість терористичних актів. Більшість молоді любить дивитись телевізор і особливо їх увагу привертають антагоністичні дійові особи у будь-якому шоу.

В кінці 19-го століття до кінця 20-го століття стали помітними зміни, що відбулися у світі технологій, які перетворили поле транслювання інформації на основне середовище для розповсюдження цієї інформації. Однак вже у XXI столітті комунікаційна діяльність почала змінюватися. Користувачі вважають за краще використовувати Internet-послуги, щоб отримувати інформацію в онлайн. Цей метод дозволяє легко передавати дані, а також ефективно зберігати час. Крім того, більше інформації можна отримати, використовуючи Internet. Різноманітна інформація по всьому світу, доступ на через Internet: це і новини, і надсилання та отримання файлів за допомогою електронної пошти, це і можливість вести торгівлю, отримувати розваги, а також багато іншого.

Існування комп'ютерних систем та Internet ще більше розширило використання інформаційно-комунікаційної технології, що, в свою чергу, збільшує простір для отримання знань в результаті її впливу. З якоїсь причини медіа діяли як обмеження для користувачів через обмеження у наданні своєї думки чи незалежних поглядів на показ новин. Проте засоби масової інформації первинно були платформою для споживачів, щоб висловити свою думку та спілкуватися в усьому світі без перешкод. Хоча соціальні медіа - це Internet-додатки, що спираються на ідеологію та технології Web 2.0, що дозволяє створювати та обмінюватися соціальними мережами, які найчастіше використовуються людьми у світі. Використання технології оцифрування за допомогою популярних веб-сайтів та соціальних мереж дає змогу багатьом іншим особам, таким як користувач Facebook, Twitter, blogspot та Pinterest створити більш інтерактивну, швидку та цікаву історичну інформацію. Крім того, інформація, яка легко доступна та має більш гнучкий простір, може збільшити пропозицію та використання доказів [6].

Зміни у формі комунікації проходили через розвиток технології, або структурно-технічний обмін революцією. Це також є причиною прогресу ЗМІ, що зростає з кожним роком. Від будь-якої епохи давніх часів до епохи грамотності, епохи друку та електронної епохи, кожна з яких була представлена певною формою спілкування, як письмова, усна, друкована та телекомунікаційна, що мали великий вплив на суспільство в цілому. Людське спілкування увійшло до п'ятої фази макроекономічного циклу, що підкреслює інтерактивне спілкування з використанням Інтернет-технологій та обчислювальних технологій, що свідчить про створення нових засобів масової інформації або другої медіа ери. При цьому ЗМІ як засіб масової комунікації служить значним агентом із соціальних змін. Як каже прислів'я: «Scientia potential est» [3].

Мас-медіа - це канал, утиліта, пристрій або інструмент, який використовується в процесі масової комунікації. Мас-медіа включають друковані ЗМІ, електронні засоби масової інформації та Internet-медіа. Друковані засоби масової інформації, такі як газети, журнали, книги, брошури та інші технічні засоби, які доносять повідомлення, залучаючи зорові рецептори. Електронні носії інформації, такі як радіо та програми у записі використовують для впливу слухові подразники, а телевізійні, кінематографічні та відеозаписи, що охоплюють обидва органи чуття. Мистецтво правильно впливати на свідомість людей становить цілу індустрію маркетингу. Як казав Ніцше: «Людина – індивідуум, а натовп людей – неконтролюючий табун» [3].

Розвиток засобів масової інформації має як позитивний, так і негативний вплив на розвиток громади. Мас-медіа відіграють певну роль у формуванні культурної одноманітності, яка формується як один із наслідків впливу засобів масової інформації на систему цінностей, думок та дій окремих осіб. За словами Карла Ері Росенгрена: «вплив і вплив засобів масової інформації можна побачити з малих (індивідуальних) та широких масштабів (суспільства), а також рано чи пізно через усвідомлення поширення певних впливів» [3].

ЗМІ - це інструмент, який може стимулювати та впливати на ставлення та поведінку окремих людей або громад, що охоплює всі аспекти людського життя. Він також відіграє певну роль у створенні ідентичності та культури нації для її загального розвитку. Різноманітні соціальні та культурні об'єкти спрямовуються через телебачення, VCD, журнали, книги, радіо, мобільні телефони, Internet тощо. Мас-медіа - це не лише інформаційний канал для розваг і знань, але також різноманітний соціальний, культурний, особистісний розвиток та розширення можливостей окремих осіб, позитивних чи негативних. Проте негативний вплив мас-медіа, що включає друковані засоби масової інформації та електронні засоби масової інформації, фактично опосередковано

впливає на поведінку громади та є причиною неправомірності поведінки молоді та її поганої поведінки [7].

Роль засобів масової інформації вважається позитивною, коли вона може поширювати та наповнювати моральні цінності як приклади любові співгромадян, поважаючи права інших спільнот, і давати об'єктивну оцінку високій моралі. Медіа як сфера розповсюдження інформації є однією з найвпливовіших соціальних сил у формуванні ставлення та соціальних норм суспільства. ЗМІ можуть стати мудрим прикладом зміни поведінки суспільства. Негативні наслідки трансляцій та представлених шоу можуть спричинити негативне мислення громади. Друковані ЗМІ, а також електронні засоби масової інформації - це засоби масової інформації, що найбільш широко використовувані різним соціальними групами населення [7].

Internet - це явище, яке вражало спільноту внаслідок прогресу в усьому світі. Internet-вузли зловживають доступом до невідповідних сайтів, таких як доступ до порнографічних веб-сайтів. Порнографія - це проблема, яка впливає на свідомість майбутнього молодого покоління. Internet -ігри або онлайн-ігри негативно вплинули на підлітків, які стають залежними від надмірного серфінгу. Підлітки в Малайзії класифікуються як користувачі засобів масової інформації, які не можуть уникнути впливу засобів масової інформації, особливо на пізнавальну, ефективну типи поведінки. Вальтер Ліппман стверджує, що ЗМІ відіграють певну роль у формуванні індивідуального сприйняття реальної ситуації, розмови, читачі та слухачі приймуть на себе те, що читають, бачать і чують в засобах масової інформації. За даними Бандури (1985), діти та підлітки залучені до дій та поведінки, які вони спостерігають в агресивних фільмах. Гіберт і Реус (1985) стверджують, що експеримент, проведений Національним інститутом психічного здоров'я в штаті Меріленд, показав, що серед школярів, які борються у школі, були ті, хто спостерігав за терористичними актами. У дослідженні Муса Абу Хасан (1996) було виявлено, що засоби масової комунікації суттєво вплинули на зміну молоді, яка включала три аспекти пізнавальний, афективний та психомоторний. Електронні засоби масової інформації широко розповсюджують елементи насильства, що призводить у подальшому до відштовхування підлітками своїх батьків [6].

Незважаючи на легкість та вишуканість сучасного світу, мас-медіа впливає на продуктивність особистості, особливо підлітка, який ще є студентом. Цей ефект може стати очевидним миттєво або в довгостроковій перспективі. ЗМІ та комунікації здатні здійснювати хороший і поганий вплив на людей на підставі повідомлення, яке вони несуть, а також здатні формувати та характеризувати особистості відповідно до посилань, які вони доносять.

ЗМІ чинять сильний вплив на життя людей. Медіа має силу трансформувати і формувати структуру людської думки та поведінки. ЗМІ мають свою соціальну роль та функції в суспільстві, які проявляються як функція соціального нагляду, функція інтерпретації, функція перехідного та розважального характеру. Крім того, засоби масової інформації слугують платформою для критики лідерів суспільства, а також місцем зв'язку між громадами. Вальтер Ліппман сказав: «засоби масової інформації відіграють важливу роль у зміні ставлення та сприйнятті аудиторією» [3].

Бандура пояснює, що діти віком від трьох до шести років беруть участь у дії та поведінці, а також у фільмах, які вони дивляться. Тобто відчують себе учасниками будь-якого процесу. Це можна побачити, коли діти спостерігають за насильницькими та агресивними діями, і коли вони гратися іграшками, то будуть поводитись з ними агресивно відповідно до того, що вони спостерігали. Вчені стверджують, що такий вплив часто найяскравіше проявляється у поведінці учнів середніх шкіл, які дивляться насильницькі програми по телебаченню. Підлітки визнають, що їх глобальна особистість (улюблена співачка, спортсмен) здатна впливати на них з точки зору наслідування в одязі, стрижці, поведінці, асоціації та мові. Крім того, смуток підлітків пов'язаний з девіантними проблемами, а ЗМІ, як стверджують, відіграють певну роль у підвищенні моральних потрясінь, підкреслюючи речі та підвищуючи потенційний вплив [7].

Ідентичність підлітків сьогодні більше зосереджується на життєвих шляхах та засобах масової інформації, а також допомагає підліткам формувати конструкцію на тому, що є доцільним та прийнятним способом життя. Підлітки в основному вибирають розважальні програми під час перегляду телепрограм або фільмів. Підлітки також більше зосереджують увагу на розважальних, спортивних та аварійних новинах при читанні газет чи журналів. Як правило, встановлено, що батьки рідко встановлюють правила, вносять пропозиції або розмовляють про програми чи новини, які можуть дивитись чи читати діти-підлітки. Коли підлітки дивляться телевізор, вони віддають перевагу розважальним програмам (55%), спорту (46%) та релігії (32%). Засоби масової інформації є могутньою системою, яка не тільки контролює джерело інформації про кожну людину, групу, громадську організацію та суспільство, але й зазвичай вказує на виконання об'єктами своїх цілей. Зокрема, засоби масової інформації можуть також викликати зміни у мисленні, ставленні та поведінці користувачів. Через засоби масової інформації підлітки вивчають досвід культур, який вплине на підлітка, з точки зору стилю життя, статі, вибору одягу, однолітків, споживання наркотиків та алкоголю та іншої поведінки, пов'язаної з життям дитини [7].

За даними досліджень, проведених західними спеціалістами, вони визнають, що підлітки використовують телебачення, щоб передбачити ситуацію, в якій у них немає безпосереднього досвіду. Кілька користувачів соціальних мереж неправильно використали інтернет-зв'язок, наданий шляхом доступу до недобросовісних веб-сайтів, таким як веб-порнографія. Це спричинить бажання спробувати незахищений секс, інцест чи здійснити дитячий аборт. Але для численної кількості студентів їхній інтерес до телевізійних розважальних програм набагато вищий, ніж вплив інших медіа-планів.

Медіа-мережа в сучасному житті є однією з платформ поширення інформації та зручності спілкування для формування, зміцнення та підтримки соціальних зв'язків з представниками усього світу. Проте засоби масової інформації також можуть чинити негативний вплив на деяких підлітків, особливо на учнів середніх шкіл через зміни ставлення та поведінки. Трансформація в освітній системі XXI століття є цілісною, що підкреслює оволодіння комп'ютером, а Internet - дуже обнадійливим. Проте ці підходи використовуються деякими підлітками як доступ до веб-сайтів, які не входять до сфери навчання. Фактично несвідомо студенти починають використовувати дані засоби комунікації заради задоволення якихось інших потреб, забуваючи про навчання. Особливо занепокоєння викликає легка доступність до порнографічних сайтів, що створює підґрунтя до розвитку неетичної особистості з руйнівними принципами.

Список використаних джерел

1. Бакулев Г. «Масова комунікація: західні теорії та концепції». М., 2007.
2. Богданова І. М. Соціальна педагогіка: *навч. посіб.* К. : Знання, 2008. 343 с.
3. Вислови, цитати та фрази. *Електронний ресурс.* Режим доступу: <https://www.petrukiv.te.ua/filosofiya/filosof/>.
4. Вплив ЗМІ на свідомість людини. *Електронний ресурс.* Режим доступу: <http://volodarka-rda.gov.ua/index.php?>
5. Чопик Ю. С. Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках українських науковців (друга половина XX – початок XXI століття): *монографія* / Ю. С. Чопик, І. В. Стражнікова. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 264 с.
6. International Encyclopedia of the Social&Behavioral Sciences, *Електронний ресурс.* Режим доступу: [https://www.sciencedirect.com/science/reference works/9780080430768](https://www.sciencedirect.com/science/reference%20works/9780080430768).
7. Feilitzen C. Media Education. Children and Media: UNESCO & NORDICOM, 1999.